

Bachelorproef

Financiële audit

&

De boekhoudfraude bij L&H

Stagebegeleider: Stefanie De Bruyckere

Student: Sigrid De Bou

Stage-instelling: MVP Accountants & Belastingconsulenten

Opleiding: Bedrijfsmanagement

Stagementor: Lieve De Smet

Afstudeerrichting: Accountancy-Fiscaliteit

Begeleider bachelorproef: Els Van Speybroeck

Academiejaar 2010-2011

LHSP EN QUICK SLAAN DE HANDEN IN ELKAAR

Figuur 1: Cartoon over L&H

VOORWOORD

Deze bachelorproef ontstond in opdracht van de Hogeschool Gent Departement Bedrijfskunde Aalst voor de afstudeerrichting Accountancy-Fiscaliteit. Deze bachelorproef bestaat uit twee delen. Het eerste deel behandelt de theorie omtrent financiële audit en de auditor/bedrijfsrevisor. Het tweede deel is een uitgewerkte case van de financiële fraude die zich afspeelde binnen Lernout & Hauspie en de rol die de bedrijfsrevisor hierin speelde.

Graag zou ik enkele mensen willen bedanken die het mogelijk gemaakt hebben om mijn scriptie tot een goed einde te brengen.

De heer Jan Moens, de heer Günther Van Gysegem en mevrouw Veerle Van Der Schueren die me de mogelijkheid gaven om de theorie in verband met de financiële audit van deze scriptie te mogen meemaken in de praktijk. Mijn familie voor de motivatie die ik van hen kreeg. Katrijn D'Herdt voor het nalezen van mijn scriptie en mijn vriend Jan D'Herdt die me steeds weer motiveerde en steunde om verder te blijven doen en steeds meer van mezelf te geven. Mevrouw Lieve Hauters voor de interessante lessen van het afgelopen jaar over externe audit.

Tot slot wil ik mevrouw Els Van Speybroeck bedanken voor het steunen en promoten van mijn scriptie.

Zonder deze personen was dit eindresultaat niet mogelijk geweest!

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	4
INLEIDING	9
1. AUDIT IN HET ALGEMEEN	10
1.1. AUDITING	10
1.2. ACCOUNTING	10
1.3. AUDITTYPES	11
1.3.1. <i>Financiële audit of externe audit</i>	11
1.3.2. <i>Interne audit</i>	11
1.3.3. <i>Operationele audit</i>	11
1.3.4. <i>Overeenstemmingsaudit</i>	11
1.3.5. <i>Overheidsaudit</i>	11
1.4. OVERZICHT VAN DE BEROEPSBEOEFENAARS BETROKKEN BIJ DE AUDIT IN BELGIË	12
1.4.1. <i>Interne versus externe auditor</i>	12
1.4.2. <i>Taken van bedrijfsrevisor en commissaris-revisor</i>	12
2. DE FINANCIËLE AUDIT	13
2.1. DOELSTELLINGEN VAN DE FINANCIËLE AUDIT	13
2.1.1. <i>Algemene doelstellingen</i>	13
2.1.2. <i>Vertaling van de algemene naar concrete doelstellingen</i>	14
2.2. EXTERNE AUDIT ALS 'VERZEKERING'	15
2.3. HET AUDITPROCES	15
2.3.1. <i>Fase 1: Planning</i>	15
2.3.2. <i>Fase 2: Uitvoering</i>	15
2.3.3. <i>Fase 3: Afsluiting</i>	16
2.3.4. <i>Fase 4: Opvolging</i>	16
2.4. TYPE AUDITTESTEN	17
2.4.1. <i>Proceduretesten</i>	17
2.4.2. <i>Substantieve testen</i>	17
2.5. MATERIAAL	18

2.5.1	<i>Fysisch bewijsmateriaal</i>	18
2.5.2	<i>Bewijsmateriaal verkregen via confirmatie</i>	18
2.5.3	<i>Documentair bewijsmateriaal</i>	18
2.5.4	<i>Rekenkundig bewijsmateriaal</i>	18
2.5.5	<i>Analytisch bewijsmateriaal</i>	18
2.5.6	<i>Mondeling bewijsmateriaal</i>	19
2.6.	WERKPAPIEREN	19
2.7.	STATISCHE STEEKPROEVEN	20
2.8.	CONTROLLERISICO EN MATERIALITEIT	21
2.8.1.	<i>Controllerisico</i>	21
2.8.2.	<i>Materialiteit</i>	21
3.	DE ROL VAN DE BEDRIJFSREVISOR BIJ FINANCIËLE AUDIT	23
3.1.	FUNCTIE VAN DE BEDRIJFSREVISOR	23
3.2.	DE WETTELIJKE OPDRACHTEN VAN DE BEDRIJFSREVISOR	23
3.3.	DE ADVIESFUNCTIE VAN DE BEDRIJFSREVISOR	23
3.4.	ANDERE CONTROLEOPDRACHTEN	24
3.4.1.	<i>Controle van inbrengen in natura</i>	24
3.4.2.	<i>Quasi inbreng</i>	24
3.4.3.	<i>Uitgifte van aandelen zonder vermelding van nominale waarde beneden fractiewaarde van de oude aandelen van dezelfde soort</i>	24
3.4.4.	<i>Beperking of opheffing van het voorkeurrecht</i>	25
3.4.5.	<i>Uitgifte van een interim-dividend</i>	25
3.4.6.	<i>Wijzigingen van het maatschappelijk doel</i>	25
3.4.7.	<i>Omzetting van vennootschappen</i>	25
3.4.8.	<i>Kapitaalverhoging bij openbare inschrijving</i>	25
3.4.9.	<i>Fusie en splitsing van vennootschappen</i>	25
3.5.	RECHTEN EN PLICHTEN VAN DE BEDRIJFSREVISOR	26
4.	DE ORGANISATIE VAN HET BEROEP IN BELGIË	26
4.1.	HET IBR (INSTITUUT VAN DE BEDRIJFSREVISOREN).....	26
4.1.1.	<i>Doel van het IBR</i>	26

4.1.2.	<i>De titel van bedrijfsrevisor</i>	26
4.1.3.	<i>Controlemiddelen waarover de revisor beschikt</i>	27
4.1.4.	<i>De algemene controlenormen</i>	27
4.1.5.	<i>De algemene doelstellingen van de bedrijfsrevisor</i>	28
4.1.6.	<i>Toegang tot het beroep van bedrijfsrevisor</i>	29
5.	BOEKHOUDFRAUDE BIJ LERNOUT EN HAUSPIE	30
5.1.	FRAUDE ONDANKS DE FINANCIËLE AUDIT	30
5.2.	FRAUDERISICOFACTOREN RED FLAGS	30
5.2.1.	<i>Zeer sterke aanwijzingen</i>	30
5.2.2.	<i>Sterke aanwijzingen</i>	31
5.2.3.	<i>Aanwijzingen</i>	31
5.3.	HOE HET ALLEMAAL BEGON... ..	32
5.4.	DE ARTIKELS VAN THE WALL STREET JOURNAL.....	33
5.5.	DE FRAUDETCHNIKEN	34
5.5.1.	<i>Sham sales en incompany transactions</i>	34
5.5.2.	<i>The Korean Connection</i>	34
5.5.3.	<i>Fake presentaties</i>	35
5.6.	DE ROL VAN KPMG.....	36
5.7.	DEXIA-BANK.....	40
5.8.	DE ADVOCATEN	40
5.9.	DE VERSIE VAN EEN ZAAKVOERDER.....	42
5.9.1.	<i>De eerste' foute' boeking?:</i>	42
5.9.2.	<i>De eerste barst met bedrijfsrevisor KPMG</i>	42
5.9.3.	<i>De barst in Korea</i>	43
5.9.4.	<i>We spelen volgens de regels...</i>	43
5.9.5.	<i>De cel heeft zijn voordelen...</i>	44
5.9.6.	<i>De metafoor</i>	45
5.10.	HET PROCES	46
5.10.1.	<i>De werkelijke feiten uit het arrest</i>	47

5.10.2. <i>Veroordelingen</i>	48
6. EEN ANDERE FRAUDEZAAK MET BIG 4	54
6.1. AHOLD.....	54
6.1.1. <i>De fraudetechnieken</i>	54
BESLUIT	55
BIJLAGEN	56
BIBLIOGRAFIE	57

De kwaliteit en betrouwbaarheid van een jaarrekening en van de boekhouding worden steeds belangrijker in de wereld van ondernemingen. Dit wordt meer en meer duidelijk door de verschillende boekhoudschandalen die zich de afgelopen jaren voordeden. De betrouwbaarheid van een jaarrekening is van cruciaal belang voor buitenstaanders om al dan niet in de onderneming te investeren. Om deze reden heeft de rol van de bedrijfsrevisor de afgelopen jaren sterk aan belang gewonnen. De bedrijfsrevisor heeft de taak om de toekomstige investeerders een betrouwbare conclusie in verband met de jaarrekening van een onderneming te geven.

Het eerste deel van deze scriptie behandelt de rol van de bedrijfsrevisor bij een financiële audit en de wettelijke taken die deze opgelegd krijgt. Ook het verloop van een auditcontrole wordt beschreven, net als de 'instrumenten' waarover de bedrijfsrevisor beschikt om een volwaardige en een zo uitgebreid mogelijke controle te doen.

In het tweede deel heb ik geprobeerd om de meest besproken Belgische boekhoudfraude van de afgelopen jaren, nl. Lernout & Hauspie, weer te geven. Waar ik in dit deel vooral de nadruk op wil leggen, is de rol van KPMG gedurende de boekhoudfraude van Lernout & Hauspie.

Wat ik voornamelijk duidelijk wil maken, is volgende tegenspraak: "De financiële audit van een jaarrekening en de rol hierbij van een bedrijfsrevisor is heel belangrijk." Maar het wil niet zeggen omdat een onderneming een bedrijfsrevisor onder de arm neemt dat deze ook een correcte audit kan doen. Veel van deze revisoren geraken (meestal) rechtstreeks of onrechtstreeks, opzettelijk of onopzettelijk betrokken bij deze fraude. En hiervan is Lernout & Hauspie een van de beste voorbeelden.

Tot slot kader ik nog kort een tweede voorbeeld van een fraude waarbij de bedrijfsrevisor betrokken is en geef ik een besluit omtrent de theorie en de praktijk.

1. AUDIT IN HET ALGEMEEN

Voor er wordt overgegaan tot de echte financiële audit, volgt wat meer uitleg over de audit in het algemeen.

1.1. AUDITING

'Auditing' wordt in de literatuur op uiteenlopende wijze gedefinieerd. Deze definities verschillen voornamelijk op het vlak van de omvang van het bestreken domein. In deze tekst zal het begrip 'auditing' voornamelijk gehanteerd worden in de zin van 'accountantscontrole'. Accountantscontrole heeft betrekking op de opdracht die externe deskundigen (bedrijfsrevisoren en accountants) uitvoeren wanneer zij de jaarrekening en andere financiële gegevens van een onderneming controleren. Als dusdanig is controleleer gerelateerd aan vakgebieden zoals accounting, recht en organisatieleer.

Een van de meest algemene definities is die geformuleerd door het Committee on Basic Auditing Concepts van de American Accounting Association (AAA). Deze luidt als volgt:

"Auditing is een systematisch proces waarbij op objectieve wijze bewijsmateriaal verzameld en geëvalueerd wordt met betrekking tot veronderstellingen over economische feiten en handelingen, om na te gaan in hoeverre deze veronderstellingen overeenstemmen met vastgestelde criteria; de resultaten van dit onderzoek worden meegedeeld aan geïnteresseerde gebruikers."

Er wordt dus op gewezen dat auditing een systematisch proces is. Er worden niet zomaar een aantal willekeurige testen uitgevoerd: elke auditopdracht wordt gekenmerkt door een logische opeenvolging van uiteenlopende testen.

Dergelijke opdracht wordt op objectieve wijze uitgevoerd. Dit omvat twee aspecten. Enerzijds dienden de uitgevoerde controles op dusdanige wijze gedocumenteerd te worden dat een toepassing van de validiteit¹ van de door de auditor uitgesproken conclusies mogelijk is. Anderzijds zouden meerdere auditors, geconfronteerd met hetzelfde bewijsmateriaal, tot dezelfde conclusie moeten komen. (De Beelde, 2008)

1.2. ACCOUNTING

Het begrip 'accounting' wordt soms enger gezien als een synoniem van algemeen boekhouden. Een meer verfijnde definitie van accounting luidt:

"... het regelmatig en systematisch noteren van de gevolgen van genomen beslissingen en activiteiten, overeenkomstig boekhoudprincipes en boekhoudrecht. De concretisering van het boekhouden in boeken, fiches of computerlistings in bepaalde vorm is de boekhouding."(Van Herck, Lefebvre en Gaeremynck, 1996)

¹ Validiteit: rechtsgeldigheid, geldigheid

1.3. AUDITTYPES

Naar gelang de doelstelling en het voorwerp van de auditactiviteit, onderscheiden Dries, Van Brussel en Willekens (2001) de volgende types van audit:

1.3.1. FINANCIËLE AUDIT OF EXTERNE AUDIT

De traditionele externe of financiële audit is de controle van de jaarrekening of een andere financiële staat van de onderneming door een onafhankelijke deskundige. In de Belgische context zal dit meestal een bedrijfsrevisor zijn.

1.3.2. INTERNE AUDIT

De interne audit onderzoekt en evalueert de adequaatheid² en effectiviteit van de interne controle in een onderneming of instelling. Het gaat hier niet om een entiteit die rapporteert naar derden: de dienstverlening wordt gericht naar de ondernemingsleiding.

1.3.3. OPERATIONELE AUDIT

Hier gaat het om een grondige analyse van een entiteit of een volledige organisatie om de performantie³ ervan te evalueren tegenover de doelstellingen van het management. De operationele audit wordt sterk management- en toekomstgericht.

1.3.4. OVEREENSTEMMINGSAUDIT

Het doel van een overeenstemmingsaudit is vast te stellen in hoeverre een onderneming of instelling procedures en regels opvolgt die vastgesteld zijn door hogere overheden. Meer bepaald zal worden nagegaan in hoeverre de entiteit opereert in overeenstemming met de wetten en overheidsreguleringen, en wat de mogelijke impact op de financiële rapportering is.

1.3.5. OVERHEIDSAUDIT

De controles die door de overheid uitgevoerd worden en die betrekking hebben op overheidsinstellingen, kunnen gedeeltelijk als specifieke vormen van interne of externe audit beschouwd worden.

Deze bachelorproef zal enkel de **financiële audit** behandelen.

² Adequaatheid: passendheid, juistheid

³ Performantie: De mate waarin de gestelde doelstellingen efficiënt en effectief uitgevoerd worden.

1.4. OVERZICHT VAN DE BEROEPSBEOEFENAARS BETROKKEN BIJ DE AUDIT IN BELGIË

Voor er wordt overgegaan tot het deel over de financiële audit, wordt er eerst nog een overzicht gegeven over de verschillende beroepsbeoefenaars die bij de audit in België betrokken zijn.

1.4.1. INTERNE VERSUS EXTERNE AUDITOR

	Interne auditor	Externe auditor
<i>Werknemer?</i>	Personeelslid	Onafhankelijke deskundige
<i>Informatie</i>	Info ten behoeve van het bestuur	Info ten behoeve van derden
<i>Taak</i>	Wil bestaande procedures verbeteren. Bekijkt de naleving van de procedures.	Bekijkt de interne controle om de omvang van zijn eigen onderzoek te bepalen.
<i>Onafhankelijkheid</i>	Moet onafhankelijk zijn tegenover de financiële directie en de boekhouding.	Moet onafhankelijk zijn tegenover de directie.
<i>Fraude</i>	Direct belast met voorkomen en opsporen van fouten, bedrog en fraude.	Bijkomstig tenzij fraude de jaarrekening beïnvloedt.
<i>Permanent/periodiek</i>	Permanente, dagelijkse controle, gedetailleerd	Periodiek, gespreid over het jaar door middel van steekproeven
<i>Controle</i>	Volledige controle	Volkomen controle

1.4.2. TAKEN VAN BEDRIJFSREVISOR EN COMMISSARIS-REVISOR

	Bedrijfsrevisor	Commissaris-revisor
Taken	Controle getrouw beeld van de jaarrekening	Alle taken van de bedrijfsrevisor
	Onafhankelijke scheidsrechter bij tegenstrijdige bedragen	Verslagen bij inbreng in natura
	Geeft toelichting aan de ondernemingsraad	Verslagen bij quasi-inbreng
	Oordeel over financieel – economische dossiers	Verslagen bij fusie en splitsing
		Verslagen bij ontbinding

2. DE FINANCIËLE AUDIT

Zoals de titel weergeeft, gaat deze bachelorproef over de financiële audit, meer bepaald over de controle van de jaarrekening.

2.1. DOELSTELLINGEN VAN DE FINANCIËLE AUDIT

Dit deel geeft kort de doelstellingen van de financiële audit weer.

2.1.1. ALGEMENE DOELSTELLINGEN

Het IBR⁴ heeft de doelstellingen van de financiële audit als volgt bepaald:

“Het doel van de controle is het tot uitdrukking brengen van een deskundig oordeel (verklaring) over de financiële staten van een onderneming. Wanneer deze controle door de wet wordt opgelegd, zal de verklaring van de bedrijfsrevisor betrekking hebben op de door de wet vereiste elementen.”(IBR, norm 1.3: Doelstelling financiële audit)

De auditor dient te onderzoeken in hoeverre de boekhouding werd gevoerd en de jaarrekening werd opgemaakt in overeenstemming met de (van toepassing zijnde) wettelijke en reglementaire bepalingen, in hoeverre de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële toestand en de resultaten van de onderneming, en of de in de toelichting opgenomen informatie voldoende en relevant is. (De Beelde, 2008)

Deze algemene doelstelling van het IBR geeft onmiddellijk een aantal beperkingen van de financiële audit aan. Van Dries, Van Brussel en Willekens (2001) omschrijven deze beperkingen als volgt:

- Het werkdomein wordt beperkt tot de jaarrekening en de wijze waarop ze opgemaakt wordt.
- De financiële audit vereist specifieke deskundigheden van de auditor, meer bepaald: deskundigheid in accounting, in boekhoudkundige en administratieve organisaties.
- De uitspraak van de financiële auditor is beperkt tot de juistheid, de volledigheid en de getrouwheid van de jaarrekening. De verklaring heeft **NIET** tot doel een garantie te verstrekken voor de toekomstige leefbaarheid van de onderneming
- Het gevelde oordeel van de auditor steunt op het verkrijgen van relatieve zekerheid. Dit betekent dat hij niet alles geverifieerd heeft, maar dat hij door een systematisch opgezet auditprogramma, met steekproefsgewijze controle, tot de overtuiging gekomen is dat de financiële staten, algemeen gezien, een juiste voorstelling geven van de werkelijkheid.

Indien de controle wordt uitgevoerd in het kader van een commissarisopdracht, draagt de verklaring van de auditor bij tot de geloofwaardigheid van de jaarrekening ten aanzien van het maatschappelijk

⁴ IBR: Instituut der bedrijfsrevisoren

verkeer, dat wil zeggen alle geïnteresseerden. Aan de hand van de audit van de jaarrekening moet de auditor in staat zijn een oordeel te vellen over: (Van Vlaenderen en Van Loock, 2008)

- De balans
- De resultatenrekening
- De toelichting

De doelstelling van de financiële audit is het onderzoek naar de *getrouwheid* van de financiële staten. Deze overkoepelende doelstelling wordt onderverdeeld in *negen algemene auditdoelstellingen*:

1. Globale redelijkheid
2. Rechtmatigheid
3. Volledigheid
4. Eigendom
5. Waardering
6. Juiste classificatie
7. Toerekening tot de juiste periode/cut-off
8. Mathematische juistheid/accuratesse
9. Openbaarmaking

De algemene auditdoelstellingen schetsen het referentiekader waarbinnen de auditor voldoende bewijskrachtig materiaal dient te verzamelen om zijn oordeel over de financiële staten te motiveren. Deze negen doelstellingen moeten in elk auditprogramma van elke financiële audit voorkomen. (Van Vlaenderen en Van Loock, 2008)

2.1.2. VERTALING VAN DE ALGEMENE NAAR CONCRETE DOELSTELLINGEN

Bij de praktische uitwerking van de controleplanning moeten de algemene doelstellingen vertaald worden naar concrete doelstellingen voor transactiecycli of individuele doelstellingen. Hierbij zal de auditor met de specifieke kenmerken van deze transacties of rekeningen moeten houden. Bepaalde doelstellingen kunnen bijvoorbeeld minder relevant zijn, zodat hier minder aandacht aan zal besteed worden.

2.2. EXTERNE AUDIT ALS 'VERZEKERING'

Vooraf vanuit de Verenigde Staten werd een verklaring voor de nood aan externe audit vooruitgeschoven. De controle door een onafhankelijke derde wordt hierbij vooral gezien als een verzekering tegen onverantwoordelijk gedrag van de ondernemingsleiding. Bij eventuele falen zullen aandeelhouders, kredietverstrekkers en andere derden stellen dat zij hun beslissing met betrekking tot de onderneming genomen hebben op basis van de rapporteringen door de auditor. Ze zullen met andere woorden een deel van hun verlies bij een falen pogen door te schuiven naar de auditor. Een belangrijke factor hierbij is dat accountantskantoren meestal verzekerd zijn voor hun beroepsaansprakelijkheid en zo de kost van een falen kunnen spreiden over een groter aantal ondernemingen. (De Beeld, 2008)

2.3. HET AUDITPROCES

Een audit of controleopdracht wordt door een bedrijfsrevisor beschouwd als een geïntegreerd proces van weloverwogen stappen. De controle is een doorlopende opdracht, waarbij de controlenormen en aanbevelingen van het IBR de leidraad zijn. Het financiële auditproces kan in vier verschillende fasen onderverdeeld worden: (Dries, Van Brussel en Willekens,2001)

- planning
- uitvoering
- afsluiting
- opvolging

2.3.1. FASE1: PLANNING

De auditor zal, voor hij zijn werkzaamheden aanvat, nagaan op welke wijze hij de auditopdracht kan uitvoeren. Hij zal een auditstrategie moeten bepalen. Dit betekent dat hij enerzijds zal moeten bepalen welke stappen uit het gegeven overzicht uitgevoerd moeten worden, en anderzijds in welke mate van detail dit dient te gebeuren.

2.3.2. FASE 2: UITVOERING

Nadat de auditor het intern controlesysteem van de onderneming heeft bestudeerd, geëvalueerd en eventueel een aanpassing van de planning doorvoert, kan de auditor overgaan tot het uitvoeren van directe balanstests of het controleren van de balanscijfers met de nodige documenten.

In de fase van de directe balanstesten legt de auditor de nadruk op het nazicht van de financiële informatie. De auditor zorgt ervoor dat de eerder ingewonnen basisinformatie geactualiseerd wordt. Hij werkt met de verzamelde informatie het permanente dossier bij.

2.3.3. FASE 3: AFSLUITING

Bij de afsluiting heeft de auditor bijzondere aandacht voor een aantal punten. Zo is het belangrijk dat de externe auditor afstand neemt van de detailcontroles die hij op de individuele rubrieken heeft uitgevoerd. De auditor moet het geheel van werkzaamheden beoordelen op het niveau van de gehele jaarrekening.

De externe auditor kijkt na of de boekhoudwetgeving is nageleefd, voor zover dit niet al werd uitgevoerd tijdens het nazicht van het Intern ControleSysteem. Om zijn verklaring te kunnen afleveren, zal de externe auditor controle uitoefenen op de wettelijke minimuminhoud en de juistheid van het jaarverslag van de Raad van Bestuur, waaronder de afstemming van de opgenomen gegevens met de jaarrekening en controle van commentaren op hun aansluiting met de jaarrekening.

De auditor zal vervolgens een beoordeling uitvoeren van de gevonden verschillen. Aan de hand van die beoordeling zal hij bepalen of de gevonden verschillen opgenomen moeten worden. Na de beoordeling van de verschillen zal de auditor deze met de ondernemingsleiding bespreken en eventueel correcties voorstellen. Uit deze toetsing kunnen dan elementen naar voor treden, die kunnen leiden tot een eventuele definitieve correctie of een herbeoordeling van de gevonden verschillen.

2.3.4. FASE 4: OPVOLGING

In deze laatste fase zal de auditor erop toezien dat zijn conclusies van het auditrapport door het bestuur van de onderneming worden opgevolgd en dat de onderneming de correctiejournaalposten effectief in de boekhouding heeft doorgevoerd. Daarnaast zal hij er ook op toezien dat die versie van de jaarrekening openbaar wordt gemaakt die het voorwerp was van het auditverslag en dat de neerlegging ervan op tijd gebeurt.

Hij kan voor zichzelf ook een controle van de urenbesteding doorvoeren. Hierbij zal hij het budget qua prestatie vergelijken met de werkelijk gepresteerde uren. De belangrijke afwijkingen zullen verklaard worden en de nodige maatregelen zullen eventueel genomen worden naar het volgende jaar toe.

2.4. TYPE AUDITTESTEN

Van Vlaenderen en Van Loock (2008) beschrijven de twee soorten audittesten op een duidelijke manier.

2.4.1. PROCEDURETESTEN

Bij het gebruik van proceduretesten gaat de auditor in de eerste plaats na of het interne controlesysteem van de onderneming beschreven zoals in de interne controleprocedures opgesteld door de onderneming, effectief werkt.

De auditor heeft dus volgende doelstellingen bij het uitvoeren van zijn proceduretesten:

- nagaan of het ontwerp van het interne controlesysteem effectief is en het in staat is fouten en onregelmatigheden op te sporen.
- nagaan of het interne controlesysteem zoals beschreven in de interne controleprocedures effectief functioneert.

De resultaten van de proceduretesten zijn bepalend voor de mate en de hoeveelheid van controlewerkzaamheden die de commissaris verricht bij het uitvoeren van zijn substantieve testen.

2.4.2. SUBSTANTIEVE TESTEN

De auditor voert substantieve testen uit om te controleren of bepaalde balansposten en transacties zoals weergegeven in de jaarrekening accuraat en terecht verwerkt zijn. Het uitvoeren van substantieve testen kunnen we opdelen in drie grote groepen:

Overeenstemmingstesten: Dit bestaat erin delen van de balansposten en opgenomen transacties voorgesteld in de jaarrekening met stavingsdocumenten zoals facturen te controleren.

Inzichtstesten: Deze bestaan erin de elementen opgenomen in de jaarrekening analytisch te controleren met enerzijds de boekhoudkundige gegevens en anderzijds niet-boekhoudkundige gegevens die niet relevant zijn voor de desbetreffende rekening.

Herberekenen: Dit gebruikt de auditor om te controleren of totalen en andere mathematische verwerkingen accuraat gebeurd zijn. Zo controleert hij of het totaal zoals vermeld op de klantenbalans inderdaad de som is van de verschillende openstaande klantenvorderingen opgenomen in die klantenbalans.

2.5. MATERIAAL

In de loop van het controleproces verzamelt de auditor bewijskrachtig materiaal. Dit bewijsmateriaal moet hem toelaten tot een uitspraak over de jaarrekening te komen. Verschillende soorten bewijsmateriaal kunnen onderscheiden worden: (De Beelde, 2008)

2.5.1 FYSISCH BEWIJSMATERIAAL

Dit zijn gegevens die de auditor verzamelt via eigen onderzoek van zaken die geteld, gewogen, geobserveerd of geïnspecteerd kunnen worden. Het is belangrijk bewijsmateriaal aangezien het directe informatie geeft omtrent het bestaan van de onderzochte items. Typische voorbeelden situeren zich bij kastellingen of bij voorraadopname.

2.5.2. BEWIJSMATERIAAL VERKREGEN VIA CONFIRMATIE

Dit zijn gegevens die verstrekt worden door derden en die toelaten het bestaan, de eigendom of de waardering van activa op passiva vast te stellen. Een rubriek die in veel gevallen via confirmatie⁵ gecontroleerd wordt, zijn de handelsvorderingen.

2.5.3. DOCUMENTAIR BEWIJSMATERIAAL

Het bestaat uit de boekhoudkundige staten of bestanden, en alle onderliggende documenten die aan de basis liggen van de boekhoudkundige registratie. Voorbeelden zijn grootboeken, kostenverdeelstaten, facturen, bestelbons, leveringsnota's, kastickets, verslagen van vergaderingen, belastingaangiften enzovoort.

2.5.4. REKENKUNDIG BEWIJSMATERIAAL

Dit vloeit voort uit berekeningen en afstemmingen die door de auditor uitgevoerd worden. Derhalve is het een vorm van direct bewijsmateriaal. Belangrijke posten in de jaarrekening die door de auditor herberekend moeten worden, zijn intresten, afschrijvingen, vakantiegeld, winst en verlies bij realisatie van vast actief en belastingschulden. Voor sommige onderdelen van de jaarrekening heeft de herberekening betrekking op schattingswijzen.

2.5.5. ANALYTISCH BEWIJSMATERIAAL

Ook cijferanalyse kan vergelijkbaar zijn met de vorige categorie, maar omvat steeds een vergelijking van verhoudingen tussen gegevens. De meest typische vorm voor deze klasse zijn ratio's. De vergelijking kan betrekking hebben op vroegere periodes, andere ondernemingen, andere producten, budgetten enzovoort.

⁵ Zie confirmatiebrief als bijlage

2.5.6. MONDELING BEWIJSMATERIAAL

Het omvat alle informatie waarover de auditor beschikt op basis van ondervraging van personeel of welke hem anderszins mondeling werd meegedeeld. Deze gegevens moeten doorgaans aangevuld worden met ander bewijskrachtige data, aangezien zij als bewijsmateriaal bijzonder zwak zijn. Voor sommige aspecten van de controle kunnen zij echter erg belangrijk zijn. Voorbeelden zijn de evaluatie van de interne controle of het opsporen van onregelmatigheden.

2.6. WERKPAPIEREN

De werkpapieren zijn de documenten die bij de uitvoering van de controlewerkzaamheden worden opgemaakt of verkregen. Ze vormen de vastlegging van de controlewerkzaamheden en documenteren de beslissingen die de revisor genomen heeft en de wijze waarop hij tot zijn oordeel is gekomen. In de algemene controlenormen van het IBR wordt voorgeschreven dat de bedrijfsrevisor verplicht is van de door hem en zijn medewerkers verrichte controlewerkzaamheden zodanig aantekeningen te houden of te doen houden dat hieruit een getrouw beeld van de uitgevoerde opdracht kan worden verkregen.

De werkdocumenten moeten zodanig opgevat en opgesteld worden dat zij het bewijs leveren van de uitgevoerde controles zowel op kwantitatief als op kwalitatief gebied evenals van de besluiten waartoe de controlewerkzaamheden hebben geleid en die de basis vormen voor de uiteindelijke meningsvorming betreffende de jaarrekening of de andere financiële gegevens waarover gerapporteerd moet worden.

Het zichzelf opleggen van een goed dossierbeheer heeft dus een aantal voordelen met betrekking tot de aansprakelijkheid van de auditor en de kwaliteitscontrole door het Instituut. Daarnaast heeft een goed dossierbeheer ook een aantal belangrijke voordelen binnen het kantoor. Ook voor de planning van de controle is een goed dossier een ideaal hulpmiddel: de auditor zal op basis van de vaststellingen uit het verleden de controleprocedures gedeeltelijk kunnen richten op de in het verleden vastgestelde probleemgebieden. Een degelijk opgebouwd dossier zal een belangrijke steun vormen bij discussies met de klant: als de auditor kan beschikken over alle relevante gegevens zal het makkelijker zijn de klant van zijn zienswijze te overtuigen.

De werkpapieren zijn eigendom van de bedrijfsrevisor. Dit geldt zowel voor documenten die door de auditor zelf werden aangemaakt, als voor kopieën van documenten met betrekking tot de boekhouding van de cliënt.

De structuur van de werkpapieren bestaat uit vier delen (De Beelde, 2008)

Permanent dossier: Dit dossier verzamelt werkpapieren die zowel voor de huidige als voor latere controleopdrachten nuttige informatie bevatten en die daarom een permanent karakter dragen. Historische gegevens, gegevens voor de boekhoudkundige organisatie en de interne controle, permanente analyse (vb. geboekte waardeverminderingen) en contracten en documenten worden in het permanent dossier verzameld.

Werkdossier per jaar: Deze dossiers bevatten het controleprogramma, de werkpapieren met aantekeningen van de uitgevoerde controlewerkzaamheden en de resultaten en besluiten gevormd ten gevolge van de controlewerkzaamheden. Om de controle over de volledigheid van de opgestelde dossiers te bewaren en om te weten waar ieder werkpapier thuishoort, moet ieder werkpapier zorgvuldig geïdentificeerd worden. De werkpapieren zijn eigendom van de commissaris.

Het controleprogramma: Dit is een overzicht van de onderdelen van de jaarrekening die de auditor zal controleren. Een voorbeeld is terug te vinden in bijlage 2: controleprogramma⁶.

2.7. STATISCHE STEEKPROEVEN

Auditors maken bij de uitvoering van de controlewerkzaamheden frequent gebruik van steekproeven, zowel bij de evaluatie van de interne controle als bij de uitvoering van substantieve testen. Men kan spreken van het gebruik van steekproeven zodra een controleprocedure wordt uitgevoerd op minder dan 100% van een populatie. Als een auditor bijvoorbeeld alle facturen selecteert die boven een bepaald bedrag uitstijgen, kan dit beschouwd worden als een steekproef uit de totale populatie van facturen.

Bij het werken met steekproeven valt het risico van de auditor uiteen in twee soorten risico's. Enerzijds is er het risico dat de bedrijfsrevisor *verkeerde procedures toepast* of de resultaten van de uitgevoerde testen verkeerd inschat. Dit risico is steeds aanwezig, ook als er geen gebruik wordt gemaakt van steekproeven. Een tweede risico houdt verband met het *werken met steekproeven*: er is een risico dat de steekproef niet representatief is voor de totale populatie. Bij de evaluatie van de interne controle houdt dit in dat de auditor ten onrecht kan steunen op de interne controle, maar ook dat hij ten onrechte de betrouwbaarheid van het interne controlesysteem kan verwerpen. Het laatste is vooral een probleem van audit efficiëntie, aangezien het ten onrechte verwerpen van het interne controlesysteem alleen als gevolg zal hebben dat te veel (andere) controles zullen worden uitgevoerd. Het risico van ten onrechte aanvaarden van interne controle is ernstiger, aangezien de auditor hier tot een verkeerde uitspraak over de jaarrekening kan komen.

De aanvaardbare fout is de maximale fout die mag voorkomen om de inschatting van het interne controlesysteem of de evaluatie van de getrouwheid van jaarrekeningposten te kunnen blijven handhaven. Bij een grotere verwachte fout zal doorgaans een grotere steekproef onderzocht moeten worden. (De Beelde, 2008)

⁶Zie controleprogramma als bijlage

2.8. CONTROLERISICO EN MATERIALITEIT

Bij een auditcontrole is er altijd een risico dat de auditor een verkeerde verklaring geeft. Daarnaast is er ook een bepaalde omvang die een fout moet hebben om het oordeel van een gebruiker van de jaarrekening te wijzigen.

2.8.1. CONTROLERISICO

Risicoanalyse is een belangrijk gegeven geworden in de hedendaagse controlepraktijk. Controlerisico kan gedefinieerd worden als het risico dat de auditor een verkeerde uitspraak doet over de jaarrekening. Dit houdt in dat de revisor een jaarrekening met aanzienlijke fouten ten onrechte kan goedkeuren, maar ook dat hij een 'correcte' jaarrekening ten onrechte kan afkeuren. Dit risico van een verkeerde uitspraak is een gevolg van het feit dat de auditor niet alle transacties waar bij een onderneming in de loop van het boekjaar betrokken was, kan onderzoeken. Revisoren werken op basis van steekproeven, hetgeen automatisch als gevolg heeft dat een bepaalde fout mogelijk blijft. Bij de uitvoering van de auditfunctie moet m.a.w. een bepaalde onzekerheid aanvaard worden. (De Beelde, 2008)

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen:

Inherent risico: dit kan worden gedefinieerd als het risico dat samenhangt met de risico's van de ondernemingsactiviteiten. Het is het risico dat er fouten in de jaarrekening voorkomen die losstaan van de interne en externe controlewerkzaamheden.

Intern beheersingsrisico: is het risico dat het interne controlesysteem niet in staat is fouten of onregelmatigheden op te sporen of te voorkomen. Voorbeelden van zwakheden in het interne controlesysteem die kunnen bijdragen tot fouten in de jaarrekening, zijn onvoldoende nazicht van procedures, slechte documentatie, onbeperkte toegang tot liquiditeiten en gebrek aan permanente inventaris.

Ontdekkingsrisico: dit is het risico dat de auditor loopt dat hij via zijn testen fouten of onregelmatigheden niet op het spoor zal komen.

2.8.2. MATERIALITEIT

Materialiteit wordt gedefinieerd als de omvang die een fout in de jaarrekening moet hebben om het oordeel van een redelijk gebruiker van die jaarrekening waarschijnlijk te beïnvloeden. Fouten omvatten ondermeer weglatingen en verkeerde voorstellingen. Het concept kan duidelijk gemaakt worden aan de hand van een voorbeeld. Veronderstel dat iemand een bepaald bedrag wenst te investeren in een aandelenportefeuille. Deze persoon is een natuurlijk persoon die geen specialist is in boekhouden, maar die toch een basiskennis heeft inzake de principes die aan de basis liggen van de opstelling van de jaarrekening. Om de onderneming te selecteren waarin deze persoon wenst te beleggen, baseert hij zich uitsluitend op de gepubliceerde jaarrekening. Veronderstel dat hij beslist via

de beurs aandelen van een onderneming aan te kopen. Achteraf blijkt echter dat de jaarrekening fouten bevat. We gaan deze fouten als materieel beschouwen indien onze belegger beslist zou hebben geen aandelen te kopen van de onderneming.

Het begrip materialiteit of 'materieel belang' heeft een directe impact op de rapportering door de auditor over de jaarrekening. Treft hij geen materiële fouten aan, dan zal hij de jaarrekening goedkeuren. Indien materiële fouten worden aangetroffen, die evenwel de getrouwheid van de jaarrekening in haar geheel in gevaar brengen, dan zal een voorbehoud gemaakt moeten worden met betrekking tot de vastgestelde fouten. Zijn de fouten dermate materieel dat zij de globale getrouwheid van de jaarrekening ongedaan maken, dan zal de auditor de jaarrekening moeten afkeuren.

Het is dan ook moeilijk eenduidig vast te stellen of men één enkele materialiteitsgrens kan vastleggen bij de controle van de financiële staten, en hoe deze dan bepaald zou moeten worden. Ondanks deze moeilijkheden kan de auditor niet anders dan een materialiteitsgrens⁷ vaststellen. Een auditor dient niet volledig maar volkomen te zijn.

In de planningsfase zal een materialiteitsgrens vooropgesteld worden. Deze grens kan in de loop van het auditproces aangepast worden op basis van de resultaten van de uitgevoerde testen. Men stelt dus een bedrag voorop, waarvan men veronderstelt dat het de maximale fout is die mag voorkomen in de jaarrekening, zonder het oordeel van de gebruiker te beïnvloeden. De beslissing over dit bedrag vereist nogal wat ervaring en deskundigheid vanwege de auditor. Hoe lager het bedrag dat vooropgesteld wordt, hoe meer testen noodzakelijk zullen zijn.

Na uitvoering van de auditprocedure zal de auditor een beeld hebben van de vastgestelde en van de geschatte fout in de onderdelen van de jaarrekening. Deze fouten worden opgeteld voor de totaliteit van de jaarrekening en vervolgens vergeleken met de vooropgestelde materialiteitsgrenzen. Indien hij reeds voldoende bewijskrachtig materiaal verzameld heeft, dient hij na te gaan welke de impact van de vastgestelde fouten op zijn verklaring zal zijn. (De Beelde, 2008)

⁷ Voorbeeld berekening tolerantie als bijlage

3. DE ROL VAN DE BEDRIJFSREVISOR BIJ FINANCIËLE AUDIT

De revisor wordt belast met verschillende opdrachten. Hoofdzakelijk zijn dit de wettelijke en de andere opdrachten. Ook de rechten en plichten van de bedrijfsrevisor zijn van belang.

3.1. FUNCTIE VAN DE BEDRIJFSREVISOR

De neerslag van het financiële reilen en zeilen van een onderneming is de jaarrekening. Iedereen heeft belangstelling voor de financiële situatie van de onderneming. Leveranciers willen weten of hun klanten kredietwaardig zijn. Klanten zijn op hun beurt geïnteresseerd in de financiële draagkracht van hun leveranciers. Kredietverleners wensen duidelijkheid over het vermogen om aflossingen en interesten te betalen. Werknemers denken op de eerste plaats aan werkzekerheid. Voor eigenaars is dan weer de waarde van hun participatie van belang.

Daarom heeft de wetgever een onafhankelijke en onpartijdige deskundige aangeduid die de jaarrekening controleert. De bedrijfsrevisor, tevens de wettelijke auditor in België, kijkt na of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële positie van de onderneming en van de resultaten van het boekjaar. Te midden van het gewoel van allerlei belangengroepen vormt de bedrijfsrevisor een veilige baken, de waarborg voor de kwaliteit van de financiële informatie.

De bedrijfsrevisor is echter meer dan de bewaker van de kwaliteit van de jaarrekening. De wetgever vertrouwt hem nog heel wat andere opdrachten toe in functie van belangrijke gebeurtenissen in het leven van een onderneming. In situaties met tegenstrijdige en uiteenlopende belangen, treedt de bedrijfsrevisor op als onafhankelijk scheidsrechter. Zo geeft de bedrijfsrevisor bijvoorbeeld toelichting aan de ondernemingsraad bij de informatie die verstrekt wordt door de bedrijfsleiding. Indien er behoefte bestaat aan een onafhankelijk oordeel over een financieel-economisch dossier, doet men een beroep op de bedrijfsrevisor. (De Beelde, 2008)

3.2. DE WETTELIJKE OPDRACHTEN VAN DE BEDRIJFSREVISOR

Naast de audit van de jaarrekening, kan de bedrijfsrevisor zich ook tot een adviseur van de onderneming ontpoppen en heeft de wetgever aan de bedrijfsrevisor een aantal andere wettelijke opdrachtgegeven. De gemeenschappelijke noemer van deze opdrachten is dat de bedrijfsrevisor een "label" toekent, waarbij hij voor boekhoudkundige documenten verklaart dat zij beantwoorden aan de wettelijke eisen en wanneer het een jaarrekening betreft, dat deze een getrouw beeld geeft van de gecontroleerde entiteit. (De Beelde, 2008)

3.3. DE ADVIESFUNCTIE VAN DE BEDRIJFSREVISOR

De bedrijfsrevisor kan zich ontpoppen als een adviseur en begeleider in het zoeken naar oplossingen voor specifieke problemen, die zich binnen de onderneming kunnen voordoen op het vlak van haar administratieve en boekhoudkundige organisatie, waarderingsproblemen, enzovoort. Aangezien bij

een controlefunctie ook het belastingrecht aan bod komt, kan het voor de onderneming belangrijk zijn in deze materies het advies van de bedrijfsrevisor in te winnen.

Niets belet de bedrijfsrevisor om tijdens zijn controlewerkzaamheden de onderneming met raad en daad bij te staan. Op die manier betekent het inschakelen van een bedrijfsrevisor een belangrijk pluspunt, een toegevoegde waarde voor de onderneming.

Vanuit zijn vakgebied analyseert de bedrijfsrevisor het interne beheerssysteem van de vennootschap, waarvoor hij eventueel richtinggevende adviezen kan aanreiken. Daarnaast heeft hij oog voor een adequaat budgetterings- en rapporteringssysteem.

3.4. ANDERE CONTROLEOPDRACHTEN

De opdracht als commissaris in handelsvennootschappen is ongetwijfeld de omvangrijkste en belangrijkste opdracht die in het kader van het Wetboek van Vennootschappen de tussenkomst van een bedrijfsrevisor vereist. Toch omvat het Wetboek van Vennootschappen nog een aantal andere controleopdrachten. Deze opdrachten werden duidelijk omschreven in het boek 'Externe controle in de praktijk' door Van Vlaenderen en Van Loocke (2008).

3.4.1. CONTROLE VAN INBRENGEN IN NATURA

De tussenkomst van de beroepsbeoefenaar heeft ook tot doel een commentaar te verstrekken bij de identificatie en beschrijving van het bestanddeel dat wordt ingebracht of overgedragen en bij de waarderingsmethoden die het bestuur heeft toegepast om de vergoeding vast te stellen. De bedrijfsrevisor gaat na of de waarden waartoe de waarderungen leiden, ten minste overeenkomen met het aantal en de nominale waarde in voorkomend geval vermeerderd met de uitgiftepremie⁸.

3.4.2. QUASI INBRENG

Dit is ongeveer hetzelfde als inbreng in natura, maar hier gaat de bedrijfsrevisor na of de waarden waartoe de waarderungen van de over te dragen bestanddelen leiden, ten minste overeenkomen met de als tegenprestatie verstrekte vergoeding.

3.4.3. UITGIFTE VAN AANDELEN ZONDER VERMELDING VAN NOMINALE WAARDE BENEDEN FRACTIEWAARDE VAN DE OUDE AANDELEN VAN DEZELFDE SOORT

De revisor stelt een verslag op waarin hij verklaart dat de in het verslag van de Raad van Bestuur opgenomen financiële en boekhoudkundige gegevens juist en voldoende zijn om de algemene vergadering die over de uitgifte moet stemmen, voor te lichten.

⁸ Zie voorbeeld verslag als bijlage

3.4.4. BEPERKING OF OPHEFFING VAN HET VOORKEURRECHT

De revisor stelt een verslag op waarin hij verklaart dat de in het verslag van de Raad van Bestuur opgenomen financiële en boekhoudkundige gegevens juist zijn.

3.4.5. UITGIFTE VAN EEN INTERIM-DIVIDEND

De revisor stelt een verslag op over de staat van activa en passiva die door de Raad van Bestuur werd gebruikt om de winst te bepalen. Bedrijven die het moeilijk hebben zouden hiervan misbruik kunnen maken door net voor het faillissement nog snel een dividend uit te keren.

3.4.6. WIJZIGINGEN VAN HET MAATSCHAPPELIJK DOEL

De revisor stelt een verslag op over de staat van activa en passiva van ten hoogste 3 maanden oud, dat deel uitmaakt van het verslag van de Raad van Bestuur over de voorgestelde wijzigingen.

3.4.7. OMZETTING VAN VENNOOTSCHAPPEN

Dit komt overeen met het wijzigen van het maatschappelijk doel, maar hij vermeldt in het bijzonder of er enige overwaardering van het nettoactief heeft plaatsgehad. Verslag over staat van activa en passiva van ten hoogste 3 maanden oud. Bijvoorbeeld een omzetting van een NV naar een BVBA.

3.4.8. KAPITAALVERHOOGING BIJ OPENBARE INSCHRIJVING

De revisor waarmerkt de staat van de geplaatste inschrijvingen. De revisor gaat na of het waar is dat er voor zoveel werd ingeschreven. Daarnaast kijkt hij of het kapitaal dan ook met dat bedrag gaat verhogen.

3.4.9. FUSIE EN SPLITSING VAN VENNOOTSCHAPPEN

Bij een fusie door overneming, een fusie door oprichting van een nieuwe vennootschap en een splitsing van een vennootschap. Hij verklaart of de ruilverhouding naar zijn mening al of niet redelijk is. In die verklaring moet hij ten minste aangeven volgens welke methoden de voorgestelde ruilverhouding is vastgesteld, of die methoden in het gegeven geval passen en tot welke waardering elke gebruikte methode leidt. Hij moet ook een oordeel geven over het betrekkelijke gewicht dat bij de vaststelling van de in aanmerking genomen waarde aan die methode is gehecht.

3.5. RECHTEN EN PLICHTEN VAN DE BEDRIJFSREVISOR

Het is de bedrijfsrevisor niet toegelaten werkzaamheden uit te oefenen of daden te stellen die onverenigbaar zijn met de waardigheid of de onafhankelijkheid van zijn functie.

De bedrijfsrevisor moet, vooraleer een opdracht te aanvaarden, beschikken over de bekwaamheid, medewerking en tijd vereist om deze opdracht goed uit te voeren; geen opdrachten aanvaarden onder voorwaarden die een objectieve uitvoering daarvan in het gedrang zouden kunnen brengen; geen werkzaamheden uitoefenen die onverenigbaar zijn met de onafhankelijkheid van zijn taak; alle aanzienlijke bedreigingen voor zijn onafhankelijkheid en de veiligheidsmaatregelen die zijn genomen om deze bedreigingen in te perken, onderbouwen in zijn werkdocumenten.

Een revisorale opdracht is elke opdracht die ertoe strekt een deskundig oordeel te geven over de getrouwheid en de waarachtigheid van een jaarrekening, van een tussentijdse boekhoudkundige staat, van een waardering of van andere economische en financiële informatie, verschaft door een onderneming of instelling. Dit begrip omvat eveneens de ontleding en de verklaring van de economische en financiële inlichtingen aan de leden van de ondernemingsraad.

De bedrijfsrevisor mag geen enkele revisorale opdracht aanvaarden in een onderneming waar hijzelf, zijn echtgenoot, een bloed- of aanverwant tot in de tweede graad een belangrijke functie heeft. (Van Vlaenderen en Van Loocke, 2008)

4. DE ORGANISATIE VAN HET BEROEP IN BELGIË

4.1. HET IBR (INSTITUUT VAN DE BEDRIJFSREVISOREN)

4.1.1. DOEL VAN HET IBR

Het IBR heeft tot doel te waken over de opleiding en te voorzien in een bestendig korps van specialisten die bekwaam zijn de functie van bedrijfsrevisor te vervullen met alle vereisten inzake bevoegdheid, onafhankelijkheid en beroepseerlijkheid en toezicht uit te oefenen op de behoorlijke uitvoering van de aan zijn leden toevertrouwde opdrachten (art. 3 wet 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut van de Bedrijfsrevisoren en organisatie van het publiek toezicht op het beroep van bedrijfsrevisor). (Dries, Van Brussel en Willekens, 2001)

4.1.2. DE TITEL VAN BEDRIJFSREVISOR

De bedrijfsrevisor heeft als hoofdtaak alle opdrachten uit te voeren die bij of krachtens de wet aan de bedrijfsrevisoren uitsluitend zijn toevertrouwd en op algemene wijze, alle revisorale opdrachten te vervullen met betrekking tot financiële overzichten, verricht met toepassing van of krachtens de wet.

Alleen natuurlijke personen of entiteiten ingeschreven in het openbaar register mogen de titel van bedrijfsrevisor dragen. (De Beelde, 2008)

4.1.3. CONTROLEMIDDELEN WAAROVER DE REVISOR BESCHIKT

De commissarissen kunnen steeds ter plaatse inzage nemen van de boeken, brieven, notulen en alle overige documenten en geschriften van de vennootschap. De bestuurders, de gemachtigden en de aangestelden van de vennootschap dienen hen alle ophelderingen en inlichtingen te geven die de commissaris noodzakelijk achten. De commissarissen kunnen ook alle verificaties verrichten die zij nodig hadden.

De bestuurders dienen hen desgevraagd alle inlichtingen te verstrekken over verbonden ondernemingen of ondernemingen waarmee een deelnemingsverhouding bestaat, voor zover de commissarissen deze inlichtingen noodzakelijk achten om de financiële toestand van de vennootschap te controleren.

De commissarissen kunnen van de bestuurders vorderen dat hij aan derden de bevestiging vragen van het bedrag van hun vorderingen of, hun schulden tegenover of van hun andere betrekkingen met de gecontroleerde vennootschap. Dit gebeurt door middel van confirmatiebrieven. De bestuurders dienen de commissarissen ook een boekhoudkundige staat te bezorgen die opgesteld is volgens het schema van balans en resultatenrekening. Dergelijke staten dienen minstens halfjaarlijks te worden opgesteld, en minsten één maand voor het verslag van de commissaris ter beschikking gesteld worden teneinde toe te laten de controlewerkzaamheden te plannen. De commissarissen hebben het recht zich op eigen kosten te laten bijstaan door aangestelden of derden. (De Beelde, 2008)

4.1.4. DE ALGEMENE CONTROLENORMEN

De algemene controlenormen omvatten basisprincipes waaraan de uitvoering van controle-opdrachten dient te voldoen. Elke verklaring van de bedrijfsrevisor vloeit voort uit de mening die hij zich gevormd heeft op grond van doelgerichte en nauwgezet uitgevoerde controlewerkzaamheden. De bedrijfsrevisor brengt zijn beroepsmatige beoordeling uit in geest van volledige onafhankelijkheid.

Iedere controleopdracht zal uitgevoerd worden volgens een aangepast werkprogramma. De bedrijfsrevisor is verplicht van de door hem en zijn medewerkers verrichte controlewerkzaamheden zodanig aantekeningen te houden of te doen houden, dat hieruit een getrouw beeld van de uitgevoerde opdracht kan worden verkregen. Deze werkdocumenten moeten gedurende tien jaar bewaard blijven.

De bedrijfsrevisor beslist zelf de aard en de omvang van de te verrichten controlewerkzaamheden. Hij zal zijn oordeel onder meer steunen op het onderzoek van het systeem van interne controle, waarvan hij de doeltreffendheid zal nagaan door middel van steekproeven. Indien de interne controle op afdoende wijze werkt, kan het onderzoek van de bedrijfsrevisor worden beperkt tot aangepaste steekproeven. In geval van vaststelling van ernstige leemten, dient hij echter zijn controlewerkzaamheden aan te passen en een meer diepgaande controle uit te voeren. Onder geen beding kan of mag de externe controle het systeem van interne controle vervangen.

Elk verslag van een bedrijfsrevisor zal schriftelijk en omstandig zijn. Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden enerzijds de verklaring over financiële staten en anderzijds, in voorkomend geval, de bijkomende verklaringen en informatie. Hij vermeldt in zijn verslag of naar zijn oordeel de jaarrekening of de geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen, de financiële toestand en van de resultaten van de entiteit of het geconsolideerd geheel, overeenkomstig het van toepassing zijnde boekhoudkundige referentiestelsel.

Deze verklaring kan zonder voorbehoud en zonder commentaar, zonder voorbehoud met een toelichtende paragraaf (deze paragraaf is vereist wanneer zich een betekenisvol probleem inzake de bedrijfscontinuïteit voordoet) en een verklaring met voorbehoud. Hiernaast kunnen twee volkomen verschillende situaties voordoen die in de vakliteratuur als volgt worden aangeduid: de onthoudende verklaring en de afkeurende verklaring over de rekeningen.

4.1.5. DE ALGEMENE DOELSTELLINGEN VAN DE BEDRIJFSREVISOR

In een overzicht inzake de doelstelling van de controle van de jaarrekening stelt het Instituut van de Bedrijfsrevisoren dat de revisor aandacht moet besteden aan de volgende vragen: (De Beelde, 2008)

- Is de boekhouding volledig?
- Zijn de boekhoudkundige registraties een juiste weergave van de werkelijke verrichtingen, die al dan niet vermogensstromen teweeg brengen?
- Bestaan de geïnvesteerde activa en passiva, waarop de saldi van de balansrekeningen steunen, werkelijk zoals ze zijn weergegeven?
- Zijn de kosten en opbrengsten met betrekking tot het boekjaar of tot vorige boekjaren juist toegerekend tot het betrokken boekjaar? Is men ervan overtuigd dat er geen kosten of opbrengsten moeten toegerekend worden aan het volgende boekjaar?
- Zijn de waarderingsregels in overeenstemming met de in België aanvaarde waarderingsregels, worden ze consistent toegepast? Wordt voldoende toelichting gegeven bij wijzigingen?
- Wordt rekening gehouden met gebeurtenissen die zich voordeden na balansdatum?
- Stemt de voorstellingswijze van de jaarrekening overeen met de werkelijke voorschriften en bevat de jaarrekening de nodige inlichtingen om de getrouwheid ervan te kunnen verantwoorden?

4.1.6. TOEGANG TOT HET BEROEP VAN BEDRIJFSREVISOR

De voorwaarden van toegang tot het beroep van bedrijfsrevisor zijn streng zoals in de meeste andere vrije beroepen. De wet van 22 juli 1953 artikel 5 voorziet dan ook volgende voorwaarden om bedrijfsrevisor te worden: (Brochure IBR)

- Woonplaats hebben in België
- minimum 25 en maximum 65 jaar oud zijn
- geen strafrechterlijke veroordelingen hebben
- houder zijn van een masterdiploma
- slagen voor het toelatingsexamen
- minimaal drie jaar stage lopen
- slagen voor het bekwaamheidsexamen
- de eed afleggen voor het Hof van Beroep in Brussel
- verbonden zijn met een bedrijfsrevisorenkantoor.

5. BOEKHOUDFRAUDE BIJ LERNOUT EN HAUSPIE

5.1. FRAUDE ONDANKS DE FINANCIËLE AUDIT

Het laatste decennium is het fenomeen boekhoudfraude niet meer weg te denken uit de dagelijkse stroom aan financieel-economische berichtgeving. Deze trend staat ontegenzeggelijk in verband met een zich vanaf midden jaren '90 van de vorige eeuw sluipenderwijs ontwikkelende crisis in de economieën van de westerse wereld die steeds meer terrein moeten prijsgeven aan *emerging markets* of groeiemarkten als China, Rusland en Brazilië.

Een van de gevolgen van deze *creeping crisis* of enge crisis was, dat de koersen op de westerse aandelenbeurzen onder steeds meer druk kwamen te staan en dus met steeds meer kunst- en vliegwerk overeind gehouden moesten worden. Dit is meteen een van de belangrijkste verklaringen voor de boekhoudschandalen.

Micha Kat (2010) maakte een boek over fraude bij verschillende ondernemingen. Onder andere Lernout en Hauspie kwamen hier uitgebreid aan bod.

5.2. FRAUDERISICOFACTOREN RED FLAGS

Red flags zijn essentieel bij het voorspellen en analyseren van boekhoudfraudes. In de accountancy worden ze ook wel 'frauderisicofactoren' genoemd. Het zijn omstandigheden bij ondernemingen die erop *kunnen* duiden dat er wordt gefraudeerd. Controlerende accountants zouden hier dus extra alert op moeten zijn. In de praktijk blijkt hier echter niets van. Sterker nog: als er eens een keer een accountant is die de alarmbellen laten rinkelen, wordt deze meestal van de opdracht afgehaald. Desalniettemin spelen de rode vlaggen een belangrijke rol in de controletheorie. Auteur Micha Kat (2010) maakte een onderscheid tussen *zeer sterke aanwijzingen*, *sterke aanwijzingen* en *aanwijzingen*.

5.2.1. ZEER STERKE AANWIJZINGEN

- Accountants stuiten bij de controle op tegenstrijdige informatie
- Het management geeft geen of ontwijkende antwoorden op vragen van de accountant
- Grote, niet verklaarbare onregelmatigheden in de cash flow; *one time gains* of *éénmalige winsten*.
- Aanhoudende verkopen van eigen aandelen
- Extern accountantskantoor vervangt kritische leden van het controleteam
- De koers van het aandeel implodeert
- Grote onduidelijkheid over de *assets* van de onderneming
- De accountant vernietigt stukken over de controle.

5.2.2. STERKE AANWIJZINGEN

- Opstappen van belangrijke mensen zonder een duidelijk verhaal
- De CEO trekt te veel macht naar zich toe en luistert niet meer naar medewerkers
- Veel wisselingen van adviseurs
- Wisseling van externe accountant of van leiders van het controleteam
- Arrogante en onbeschofte bejegening van kritische journalisten
- Medewerkers worden onder druk gezet om specifieke targets te behalen
- Explosieve koersstijgingen
- Onderneming blijkt doelen te sponsoren waarin *bestuursleden* persoonlijke belangen hebben
- Aankondigingen van massaontslagen
- Het missen van rapportagedeadlines
- Klanten krijgen meer goederen aangeleverd dan ze hebben besteld ofwel worden ertoe aangezet meer te kopen dan besteld, in ruil voor bijvoorbeeld latere kortingen.

5.2.3. AANWIJZINGEN

- Decadent gedrag van executives
- Het actief uitzetten van positieve informatie richting media
- Veel echtscheidingen binnen het management

5.3. HOE HET ALLEMAAL BEGON...

Lernout en Hauspie Speech Product werd geboren in 1987 toen Jo Lernout en Pol Hauspie in Azië een primitieve versie tegenkwamen van software die stemgeluiden zou kunnen omzetten in tekst voor op de PC. Dit zou de basis vormen voor de 'spraaktechnologie' waarmee L&H de wereldpers zou halen in het komende decenium.

Figuur 2: Jo Lernout

Figuur 3: Pol Hauspie

De beide heren hadden naar alle waarschijnlijkheid een oprechte droom, want in die eerste jaren was er geen cent te maken en trokken ze van boerenhoeve naar boerenhoeve om de bewoners zover te krijgen aandelen te kopen in hun nieuwe onderneming. In 1993 komt de grote doorbraak als telecomgigant AT&T een belang neemt van 5%. Het blijkt een springplank voor een notering op de Nasdaq⁹, als eerste Belgisch bedrijf. De politiek gaat met L&H aan de haal, vooral in de figuur van de, toenmalige, Vlaamse minister-president Vanden Brande die de onderneming in 1996 grote staatsleningen gaf, een prominente plek aanbood op de Flanders Technology International-beurs en zelfs zozeer in de ban raakte dat hij in 1997 plannen formuleerde voor een Belgisch Silicon Valley met L&H als stralend middelpunt, de Flanders Language Valley.

Figuur 4: Gebouw L&H in Leper

Vanaf 1996 zouden meer dan 30 ondernemingen overgenomen worden. Inmiddels had L&H ook een notering verkregen aan de Europese tegenhanger van de Nasdaq, de Easdaq. Een hoogtepunt was een alliantie met Microsoft, dat in maart 1998 een belang nam van 5%.

In de zomer van 1999 raakt L&H in crisis als er serieuze vraagtekens worden gezet bij de kwaliteit van de cijfers en de SEC (Securities and Exchange Commission) zelf naar L&H gaat kijken. De onderneming weet de twijfel te verminderen door ondermeer de twee grootste overnames uit de geschiedenis van de onderneming. Ook helpt mee dat Microsoft zijn belang in die dagen uitbreidt van 5% naar 7%. Geen vuiltje aan de lucht, zo lijkt het: L&H staat op het punt de wereld voor eens en voor altijd te

⁹Nasdaq: **National Association of Securities Dealers Automated Quotations** is een beurs die wordt bedreven door de Amerikaanse National Association of Securities Dealers. Op deze beurs worden vooral aandelen van technologische bedrijven verhandeld.

5.4. DE ARTIKELS VAN THE WALL STREET JOURNAL

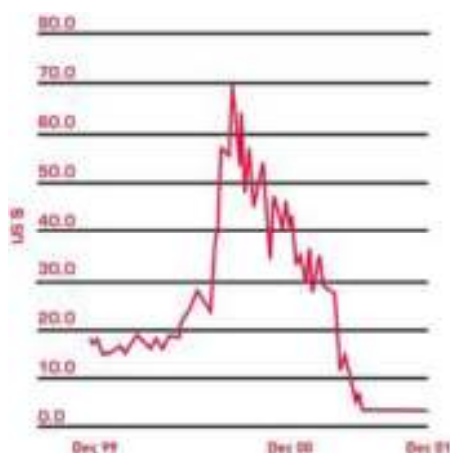

Figuur 5: The Wall Street Journal

Bij geen enkele andere boekhoudfraude heeft de journalistiek zo'n grote rol gespeeld als bij L&H. Wat onthulde de krant precies? Allereerst de 'Korea-connection', de kern van de boekhoudfraude bij L&H. Het laatste kwartaal van 1999 stegen de omzetten vanuit Korea opeens van bijna niets tot 42% en in kwartaal één van 2000 zelfs tot meer dan 50% van het totaal. De krant nam 18 van de 30 Koreaanse ondernemingen die L&H opgaf als klant onder de loep en er ontstond een alarmerend beeld: drie bedrijven zouden helemaal geen klant zijn en de andere veel minder omzet genereren dan door L&H werd aangegeven.

Vervolgend trof de krant in Singapore slechts lege postbussen aan als 'klanten', die ook nog een van de ondernemingen bleken te zijn die door L&H zelf waren opgericht om de eigen producten af te nemen. Een derde onthulling betrof de werkwijze van een investeringsfonds dat sterke banden onderhield met L&H, het Flanders Language Valley Fonds. Dit fonds investeerde \$10 miljoen in bedrijven die dit geld vervolgens gebruikten om rekeningen te betalen aan L&H. Een vierde beschuldiging betrof vele niet-geïnde licentieverkopen en een laatste artikel was gewijd aan een controlepartner van controlerend accountantskantoor KPMG, Paul Behets, die een topfunctie kreeg bij een ander deel van L&H.

Een waar bombardement dus aan feiten en beschuldigingen die L&H compleet de afgrond in duwden. In augustus 2000 reeds werden de noteringen in de VS en Europa opgeschort wegens te sterke

Figuur 6: Aandelenkoers L&H

koersdalingen. Enige weken later kondigde de SEC aan een onderzoek te beginnen, in de regel ook een doodsteek voor een onderneming. In november van dat jaar kwam L&H na eigen onderzoek met een herziening over de periode 1998-2000 van \$373 miljoen, ongeveer een derde van de totale omzet over die periode. Enige weken later (29 november 2000) vraagt L&H zijn faillissement aan.

Deze grafiek geeft de aandelenkoers van Lernout & Hauspie weer. De drastische val wordt veroorzaakt door een negatief artikel van The Wall Street Journal dat verscheen over L&H.

5.5. DE FRAUDETECHNIKEN

L&H gebruikte drie verschillende fraudetechnieken. L&H blaast de omzet op door enorme contracten af te sluiten met ondernemingen die het zelf heeft opgericht en ook controleert. Toen dat in België niet langer ging, werd 'uitgeweken' naar Zuid-Korea, waar hetzelfde spel werd gespeeld: fancy en niet-solvente ondernemingen werden als 'klant' opgevoerd, totdat deze zelfs meer dan 50% van de omzet voor hun rekening namen. Er is sprake van zowel sham sale (er werd niets geleverd) als van incompany transactions. Er werden producten getoond, die in werkelijkheid niet bestonden.

5.5.1. SHAM SALES EN INCOMPANY TRANSACTIONS

Bijna alle fraudetechnieken in deze zaak zijn variaties op de fraudecategorieën *sham sales* en *incompany transactions*. Het management van de onderneming richt allerlei vennootschappen op waarmee vervolgens enorme contracten worden afgesloten die uiteraard als omzet in de boeken komen. Daarom is het belangrijk eigen satellieten op te richten en daar zaken mee te gaan doen: die stellen immers geen lastige vragen en slikken alles wat de onderneming ze in de maag splitst. L&H richtte talrijke 'satellietbedrijfjes' op waaraan het van alles verkocht. Deze bedrijfjes werden LDC's genoemd, *Language Development Companies*.

Van op maat-contracten of onderhandelingen was geen sprake: de deals waren zuiver boekhoudkundige exercities, bedoeld om de omzet van L&H op te drijven. Op het einde van elk kwartaal werden bedrijven opgericht die nog dezelfde dag een licentieovereenkomst sloten met L&H en meteen ook de fee betaalden. Reeds ter sprake kwam het investeringsfonds FLV dat grote bedragen 'investeerde' in bedrijven die met dit geld vervolgens licenties en producten kochten van L&H. Een interessant geval is NDC Voice, een joint venture van L&H, dat deze licenties vervolgens onderbracht bij eigen dochterondernemingen die voor 49% in het bezit waren van FLV en voor de andere 51% van privé investeerders. In de jaren 1996 en 1997 werd \$6,5 miljoen in de boeken gezet op basis van de licentieovereenkomsten met NDV Voices.

Sommige start-ups stellen op een gegeven moment vast dat hun activiteiten langer onrendabel zijn dan voorzien. Ze beginnen dan te verzanden in fraude. Maar in het geval van L&H waren er zelfs geen echte activiteiten. Het was gebakken lucht, een lege doos. Deze vaststelling herleidt het debat tot de ware properties: er was niets!

5.5.2. THE KOREAN CONNECTION

Uit de stukken ontstaat het beeld dat het L&H-management in 1999 the Korean Connection heeft gecreëerd met de specifieke en vooropgestelde bedoeling de omzetten op te stuwen. Om de licenties in Korea te kunnen verkopen werden tientallen piepjonge en kleine Koreaanse bedrijfjes 'geïdentificeerd'. Maar die waren stuk voor stuk niet solvent genoeg. Om dat op te vangen werd met enkele Koreaanse banken een factoringrelatie aangegaan. Deze banken zouden dus tegen betaling door L&H verantwoordelijk worden voor het innen van de licentieovereenkomsten. Deze banken

werden dus op ongehoorde wijze door L&H bedrogen, want er was eenvoudigweg geen geld in de Koreaanse licentienemers en dat wist L&H.

Het is een absurde en onmogelijke constructie die L&H in Korea opbouwt en al spoedig stort deze dan ook in: reeds eind 2000 annuleerden alle Koreaanse licentienemers de contracten omdat ze veel nattigheid voelden in relatie tot de banken en de Koreaanse overheid. Wat er precies is afgesproken tussen L&H en de Koreaanse banken blijft duister.

De absurditeit van de Korea-connection wordt nogmaals duidelijk in het verhaal van de \$30 miljoen die door 'drie Koreaanse investeerders' op de rekening van L&HK gestort zou zijn. Volgens L&H zouden deze 'investeerders' eind 1999 ook het L&H-hoofdkantoor in Ieper hebben bezocht. Tijdens het onderzoek door justitie, waarin ze werden geconfronteerd met stukken die waren verkregen op grond van een rechtshulpverzoek aan Korea, moesten Lernout en Hauspie toegeven dat deze drie 'Koreaanse investeerders' in werkelijkheid nooit hebben bestaan.

5.5.3. FAKE PRESENTATIES

Toen *short seller*¹⁰ Mark Cohodes begon te twijfelen aan de rapportages die L&H gaf besloot hij een presentatie van hun producten bezoeken. Hij werd tijdens het bezoek in zijn vermoedens bevestigd: de onderneming en haar producten deugen niet. Er wordt tot op de dag van vandaag gediscussieerd of en zo ja, in hoeverre L&H beschikte over serieuze producten, maar alleen al het feit dat die discussie gevoerd moet worden zegt veel.

De Belgische businessjournalist Luc Van den Borre twijfelde ook en ook hij bezocht een presentatie. Van den Borre beschrijft vervolgens een presentatie van een taalprogramma waarin dikke juridische dossiers in het Russisch via enkele toetsen op het keyboard veranderen in goed leesbare dossiers in het Engels, die ook nog eens een samenvatting van de Russische teksten konden opleveren in naar keuze bepaalde lengtes. De keuze van Russisch als taal was overigens erg handig van L&H, want juist in die tijd werd België overspoeld door Russische criminelen en justitieambtenaren werden radeloos van al die Russen in cellen die geen woord Engels spraken. L&H bood de politiek dus een *toogoodtobetrue*-antwoord aan op een groot probleem. Van den Borre vroeg vervolgens of hij ook een tekst kon indienen ter vertaling en samenvatting door de supergeavanceerde L&H-software. Nee, dat kon niet, want de computers waren daar 'niet op ingesteld'. Vervolgens spreekt de journalist de verdenking uit dat de presentaties zijn voorgekookt, met een centrale rol voor een secretaresse die bij elke presentatie aan de knoppen zat.

¹⁰ Short seller: Deze verkoopt aandelen die hij leent van een derde tegen een 'hoge koers'. Op het moment dat hij zijn geleende aandelen moet teruggeven hoopt hij dat de koers stevig is gedaald zodat hij het verschil in eigen zak kan steken.

5.6. DE ROL VAN KPMG

'KPMG heeft actief meegewerkt aan de fraude bij L&H. De bedrijfsrevisor is niet enkel nalatig geweest, er is wel degelijk sprake van bedrieglijke opzet. Vanaf het eerste moment was duidelijk dat KPMG een centrale rol binnen deze fraude speelde, maar de firma slaat in de regel keihard terug op dergelijke beschuldigingen en daarop is deze zaak geen uitzondering. Een half jaar voor het daadwerkelijke faillissement begrijpt KPMG reeds dat de situatie niet meer te redden is en speelt de ultieme kaart uit die een extern accountant tot zijn beschikking heeft: het dagvaarden van de controleklant wegens het 'bedriegen van de accountant'.

In april 2001 bracht accountant KPMG een vernietigend verslag uit over de voormalige leiding van L&H. Het rapport staat bol van niet mis te verstane beschuldigingen aan het adres van Jo Lernout en Pol Haupsie en twee van hun vroegere naaste medewerkers. Die kritiek varieert van verzwegen nevencontracten tot antedatering van contracten. Een ander punt van kritiek is dat L&H op regelmatige basis zijn omzet voor een bepaald jaar of voor een bepaald kwartaal opschroefde door middel van diverse soorten onregelmatigheden. Een voorbeeld van de agressie waarmee KPMG zich verdedigt, is de rectificatie waartoe Roel Pieper werd gedwongen, nadat hij KPMG ervan had beschuldigd de 'geestelijke vader' te zijn van de genoemde LDC's, die centraal staan in deze fraude.

Ook aan het begin van het strafproces ontkende KPMG nog met klem dat het de medewerking heeft verleend aan de fraude. Merkwaardig, want in de VS had KPMG begin oktober 2004 een aantal *class actions* van gedupeerde beleggers afgekocht voor een recordbedrag van \$115 miljoen, op dat moment de op een na hoogste schikking die KPMG ooit betaalde.

Reeds aan de orde kwam, dat KPMG-partner en L&H-controleur Paul Behets een lucratieve functie kreeg bij een L&H-bedrijf. Controlerende accountants die overstappen naar de controlekant zijn vaak een *red flag* voor fraude. De feiten zoals die thans in de dossiers zitten, wijzen op criminele betrokkenheid van KPMG.

Vast staat in elk geval dat de jaarrekeningen van 1998, 1999 en 2000 ten onrecht zijn goedgekeurd en dat de omzet met \$373 miljoen was opgeblazen. KPMG is aangeklaagd in het strafproces en de rechters benoemden vier experts om de rol van KPMG te onderzoeken. KPMG pleegde vanaf het begin obstructie door stukken achter te houden. Dit schreef P-Magazine hierover:

Het onderzoek naar de activiteiten van KPMG begon met een huiszoeking in de kantoren van KPMG in Evere. De speurders waren niet enkel op zoek naar de formele dossiers over L&H en de communicatie met L&H, maar vooral naar de werkpapieren van de commissaris. Die papieren zijn essentieel om te achterhalen hoe de revisor zijn controlewerkzaamheden organiseerde, maar ook welke notities hij maakte, welke bedenking hij zoal had etc.

Het was nogal evident dat het gerecht de hand wilde leggen op die werkpapieren, maar tijdens de huiszoeking bij KPMG bleek dat een groot deel van die papieren ontbrak. Volgens KPMG hadden de ontbrekende delen te maken met zaken die waren 'opgelost' en daarom niet moesten worden

bewaard. Dat wekte argwaan bij de speurders die daarom huiszoekingen deden bij een aantal commissarissen thuis en daar een deel van de ontbrekende papieren in beslag namen. Die stukken waren wel degelijk bijzonder en waren dus niet toevallig uit de kasten in Evere verdwenen.

Op 29 april 2005 kwam het eindverslag van de deskundige uit en dat liet weinig heel van de wijze van controleren door KPMG. Ook het openbaar ministerie heeft als inzet dat KPMG medeplichtig is.

‘... De **overdreven toegeeflijke** wijze waarop KPMG haar audit heeft uitgevoerd en de overdreven toegeeflijke auditopinie... tonen duidelijk aan dat hier **niet enkel** sprake is van **onzorgvuldigheid** in de uitvoering van de auditwerkzaamheden maar dat wel degelijk sprake is **van bedrieglijke opzet**... Daarbij komt nog dat KPMG zelf echt meehielp en zocht naar middelen om omzet te kunnen laten boeken, waarover zij nochtans twijfels hadden.’

De volgende passage is vooral moordend voor KPMG:

‘Uit de werkpapieren blijken ook verwijzingen naar het belang dat door L&H wordt gehecht aan het aspect omzet en de koers van het aandeel. Dit duidt erop dat KPMG hiermee evenzeer begaan was. Dit blijkt trouwens ook wanneer men het overzicht bekijkt van de commissarisverklaringen van KPMG over de periode gaande van 1989 tot en met 1999. Het is bijzonder opvallend dat vooraleer L&H op de beurs was genoteerd, alle commissarisverklaringen bijzonder kritisch waren waarbij de lezer telkens attent werd gemaakt op diverse attentiepunten en tekortkomingen. **Vanaf de beursgang in 1995 werden enkel nog goedkeurende verklaringen afgelegd.**’

Justitie wist ook de hand te leggen op een interne mail van KPMG, die men blijkbaar vergeten was te vernietigen. P-magazine over deze mail: Tijdens het onderzoek legde het gerecht de hand op een vernietigende mail van Erica Jenkin van KPMG in Amerika. De mail van 3/08/1999 is gericht aan haar Amerikaanse collega's McLamb en Boyer. De mail is meer dan een alarmsignaal dat van alles fout loopt bij L&H. Hoe KPMG aan de rechters zal uitleggen dat de mail niet iedereen bij KPMG wakker schudde, is een raadsel. Hier volgt de tekst:

PRIVATE AND CONFIDENTIAL

Dear colleagues,

Both William and I had a debriefing with Carl Dammekens this morning. We discussed the outstanding issues together with an action plan... For the latter, no opinion is requested from KPMG. I have agreed to meet with Carlo on... to update the status of these issues. I have also agreed with Carl to follow up on Mr. X fax of today regarding the half review condensed financial statements. We will be organising a two-day US GAAP seminar for the key people at L&H on the topics of:

- *Deferred taxes*

- *Forex*¹¹
- *Cashflow statements*

Carl appreciated the initiative. The date for this will be the end of September. The meeting was held in an open and constructive manner. We expressed our concern to Carl that we think he might be under pressure to do creative accounting in order to meet Gaston's expectations. Carl explained that with respect to the adjustments relating to the capitalisation of personnel costs, that he was not aware that this was a US GAAP issue.

*On the other hand, he has agreed that he felt uncomfortable with the pressure Gaston puts on him. He does therefore expect a lot from our meeting of September. At on stage he suggested to invite Pol Hauspie to the meeting. William told him not to do so at this stage, but maybe if we still have major outstanding issues after Q3 1999. Carl is aware that if Q2 1999 had been a year-end audit, **we would not be able to express an audit opinion, unless significant bookings were made.** He expects us to repeat that statement to Gaston. William is meeting with the audit committee, with three external directors...*

Finally, Bob, could you please confirm whether or not special requirements are applicable with respect to a change of partner. We are preparing retroactively a completion memo for Q1 1999, and will endeavour to have it signed by Paul Behets (Accountant KPMG), as well as having the completion memo for December 1998 signed by Paul.

CONCLUSION

We are of the opinion that there are certain changes within L&H for the better. We have the impression that Gaston is not so well perceived with the organisation, and that Carl has understood our messages to him. He told William that he was pleased with the way we have acted during Q2 1999 and that his concerns raised after Q1 1999 have been properly dealt with.

De verdediging van KPMG wordt geleid door Jozef Lievens van het kantoor Eubelius. Deze passage op de site van P-magazine geeft aan hoe KPMG de verdediging zal gaan voeren. Onnodig te stellen dat KPMG zich niet zomaar naar de slachtbank zal laten leiden. Het auditkantoor ziet de zaken uiteraard anders dan het parket en de deskundigen. Enkele uitspraken van William Van Aerde maken duidelijk welke houding men bij KPMG zal aannemen.

William Van Aerde: "... Dit bewijst zwart op wit dat ook bij het lager kader van L&H een algemene normvervaging bestond en men er niet voor terugdeinsde om documenten te vervalsen. Deze vervalsing was duidelijk bedoeld om KPMG te misleiden. Ik ben ervan overtuigd dat naarmate het gerechtelijk onderzoek vordert, KPMG meer en meer zal kunnen aantonen dat **precies omwille van de kwaliteit van de audit door de vennootschappen L&H dermate ingewikkelde fraudemechanismen gecreëerd werden.**"

¹¹Forex: staat voor **Foreign**Exchange en betreft de handel in buitenlandse valuta

Begin november 2007 eiste het openbaar ministerie vijf jaar celstraf voor William Van Aerde en een nader te bepalen geldboete voor KPMG. De 'klap op de vuurpijl' voor het openbaar ministerie was de volgende, handgeschreven, notitie van Van Aerde die opdook:

'Let toch op om ons niet in de misère te steken en steeds een verklaring te hebben waarom we het niet tegen het audit committee hebben gezegd in verband met het eerste en het tweede kwartaal van 2000.'

Advocaat Christian Van Buggenhout zei het op het proces aldus: "De beleggers geloofden in KPMG. Het is een van de vier wereldspelers in zijn gebied, geen lokale revisor. Als men op zo'n manier het vertrouwen schaadt, is de schade niet te overzien."

In het auditrapport van 20 november 2010, opgemaakt door BRYAN CAVE werd het volgende gezegd over KPMG:

*'... We requested and reviewed many thousands of pages of documents of the Company, including but not limited to public filings, contracts, correspondence, financial and accounting records, and e-mails. **We were unable to review the workpapers of L&H's outside auditor, KPMG, because KPMG was unwilling to make the workpapers available for review in connection with this investigation.**'... First, this investigation has identified numerous transactions that were not properly booked, resulting in errors and discrepancies in the financial statements.'*

Wat KPMG betreft, werd er tijdens het proces het volgende over de onderneming verteld door procureur Willem De Pauw: (krantenartikel)

'KPMG heeft zich opgesteld als een adviseur van L&H en niet zoals een controleur. KPMG gedroeg zich zoals een fiscaal adviseur advies geeft om de belastingsom te drukken als een adviseur die L&H uitlegde hoe je de omzet moest maximaliseren, zegt procureur Willem De Pauw. Volgens De Pauw bleek dit uit honderden emails. Men stuurde de licentiecontracten naar KPMG en die zei wat gewijzigd moest worden met het oog op omzetboeking. 'Dat is niet de rol van een controleur. KPMG was een adviseur van het management terwijl het de controleur moet zijn van de boeken ten dienste van de aandeelhouders en het publiek. Een auditor is de notaris van de financiële rapportering. KPMG heeft zijn rol niet vervuld, zei De Pauw. De Pauw zei voorts over de rol van KPMG in de koersmanipulatie bij de voormalige Vlaamse technologietrots dat niet moet aangetoond worden dat de misleiding de hype in de aandelen L&H veroorzaakte maar dat moet aangetoond worden dat de misleiding beleggers aanzette aandelen te kopen. Het is volgens Willem De Pauw ook voldoende dat de valsheid een mogelijke invloed had op het aankoopgedrag om het causaal verband te bepalen in de affaire.'

5.7. DEXIA-BANK

Het centraal verwijt aan het adres van Dexia is, dat het een aantal grote kredieten heeft verstrekt aan Jo Lernaut, Pol Hauspie en Nico Willaert. Dit terwijl de bank wist dat zij deze kredieten zouden aanwenden om LDC's vol te storten zodat deze dure licenties van L&H konden afnemen. De omzet die L&H op deze wijze in de boeken zette, betrof dus in werkelijkheid geleend geld door Dexia aan de bestuurders. In de stukken werd gesproken over een krediet van \$20 miljoen aan de drie genoemde bestuurders zelf.

Als kan worden aangetoond dat Dexia op de hoogte was van de ware aard van de leningen, is de bank medeplichtig aan fraude en zijn de gevolgen enorm.

5.8. DE ADVOCATEN

Niet alleen de externe accountants en de bank hielpen L&H mee met de boekhoudfraude, ook de advocaten waren erbij betrokken. Steeds weer blijkt het echter vele stappen te ver om advocaten ter verantwoording te roepen voor hun advieswerk. Het kantoor dat L&H bijstond gedurende de fraudeperiode was Loeff Claey's Verbeke, dat rond het jaar 2000 opging in global firm Allen & Overy, een van de machtigste en rijkste advocatenkantoren ter wereld. Een van de naamgevers van de Belgische poot van LCV, Louis Verbeke, was zeer nauw betrokken bij L&H en functioneerde zelfs als een soort 'buitenlid' van de board. In 1996 investeerde hij ook persoonlijk in L&H.

Geheime vergaderingen houdt men beter niet op het bedrijf en dus kwam de denktank vaak bijeen bij Verbeke thuis. Een van de deelnemers was dikwijls ook Jean-Luc Dehaene.

De volgende mailwisseling, geciteerd door P-magazine, geeft een aardig inkijkje in hoezeer een 'onafhankelijk advocaat' betrokken kan raken bij zijn cliënt. Op 22 oktober 1999 verstuurt Louis Verbeke vanuit zijn kantoor de volgende mail naar Pol Hauspie en Jo Lernout:

Beste vrienden,

Ik dacht dat we afgesproken hadden dat we op regelmatige tijdstippen een soort inner circle zouden bijeenbrengen om over de strategie na te denken. Rekening houdend met de agenda's en dergelijke meer (wat, neem ik aan met het deelnemen van Jean-Luc er niet zal op verbeteren) is het noodzakelijk om voor het einde van het jaar 2000 een datum en een reservedatum maandelijks voorop te stellen. Het idee zou dan zijn dat we beide data tot der dood zouden verdedigen en dat wie daar niet in slaagt het diner betaalt met vrije keuze van de wijn door de andere deelnemers aan de vergadering. Voorgaande is enkel een kattenbelletje bedoeld om de goede gewoonten na te streven. Ik speel graag gastheer in Latem. Ik ben bijna letterlijk halfweg.

Zeer hartelijk.

Louis H. Verbeke

Nog dezelfde dag kreeg Verbeke antwoord van Jo Lernout.

Beste Louis,

Niet alleen beschik je over de gave om in enkele pennentrekken of toetsaanslagen meer boodschap door te geven dan wat er letterlijk staat, je hebt blijkbaar bovendien telepathische gaven, want nog geen twee uur geleden hebben Pol en ik nog tegen elkaar gezegd dat het tijd wordt dat we weer met jou samen zitten om de laatste nieuwe evoluties te bespreken en daar rond strategie te bepalen. Het door jou gesuggereerde systeem lijkt inderdaad de beste manier: zelf leg ik een reservebudget aan voor de dinners annex wijn voor het geval dat...

Tot binnenkort

MVG, Jo

5.9. DE VERSIE VAN EEN ZAAKVOERDER

In dit onderdeel wordt het standpunt en de mening van Jo Lernout besproken over o.a. de boekhouding, Korea, de huisrevisor KPMG en hun arrestatie. De volgende tekst komt uit het boek 'Mijn verhaal'. Dit is zijn visie over de fraude waar hij 'niets van wist'. (Houtekiet, 2005)

Figuur 7: Jo Lernout: Mijn verhaal

5.9.1. DE EERSTE 'FOUTE' BOEKING?:

'...In leper werkten we met twaalf talen, maar de rest wilden we franchiseren. We verkochten een franchise met het recht één taal te ontwikkelen. ... De franchisehouder moest drie miljoen dollar op tafel leggen en over zeven miljoen dollar beschikken om die taaltechnologie gedurende vijf jaar uit te werken. Op het einde van de rit in 2005, zouden we dan de inkomsten verdelen.'

*'... Die drie miljoen dollar hadden de meeste franchisehouders niet op de keukentafel liggen. Ze moesten het geld lenen en de bank vroeg L&H telkens om borg te staan. Dat weigerden we, want zo zouden we onze eigen omzet kopen. Maar wij, bestuurders, geloofden in het concept en wij wilden met ons persoonlijk kapitaal borg staan. ... **Maar daar is het fout gegaan.** Niemand wees er mij op dat ons engagement moest worden vermeld als 'inkomsten van gerelateerde partijen'. Ik hoorde pas later dat bij zo'n boeking een sterretje moet staan, een symbool dat bij ons ontbrak. Wist ik veel dat dat zo gerapporteerd moest worden, tenslotte was dat mijn afdeling niet. Nadien een zwak excuus, maar ik had zelfs nog nooit van de US GAAP – regels gehoord.'*

*'... Ik vertrouwde de zaak klakkeloos, vermits de SEC ermee akkoord ging. We pasten trouwens de boekhoudkundige principes toe die de Amerikanen, onze advocaten en bedrijfsrevisoren ons hadden aangeraden en die ze jarenlang hebben goedgekeurd. ... Achteraf bekeken is het verschrikkelijk stom dat we die persoonlijke borgen niet correct gemeld hadden. Ons aandeel zou daardoor niet zakken, integendeel waarschijnlijk. ... Ik schrok me dus een aap toen ik vernam dat we dat zouden gedaan hebben om onze omzet en ons aandeel stiekem op te drijven. Als dat de bedoeling was, waarom verkochten we dan onze aandelen niet meteen? **Je moet wel van de ezel gebeten zijn om te frauderen zonder er baat bij te hebben.***

5.9.2. DE EERSTE BARST MET BEDRIJFSREVISOR KPMG

*'... Het woord 'fraude' werd voor het eerst uitgesproken op 9 november 2000, na een vergadering van de raad van bestuur. Vroeger waren die bijeenkomsten van de top iets om naar uit te kijken. De bestuursleden druppelden goedgezind binnen, aten een sandwich, er werd een mop verteld en gelachen. Een heel relaxte sfeer, tot het formele gedeelte begon. Na de artikels en toen **KPMG** bekendmaakte dat ze de boeken niet meer reviseerden werd de stemming bedrukt. Die onzalige negende november was de stemming nog anders: iedereen was ongerust. We kregen er in het strikte*

geheim de besluiten voorgeschoteld van onze audit. Het werd een donderslag bij al heel bewolkte hemel. De jaarrekening van 1998, 1999 en de tussentijdse resultaten van zomer 2000 moesten worden herzien. 'As a result of certain errors and irregularities', door sommigen rap en al te simpel vertaald als 'fraude'. Het zinnetje was een verduidelijking waar het doorlichtingskantoor **KPMG** de nadruk op legde om **zelf mogelijke verantwoordelijkheid van zich af te schudden. Het heeft totnogtoe niet geholpen. Want als er één partij moest merken dat er wat misliep, dan was het KPMG wel.'**

5.9.3. DE BARST IN KOREA

'... "Eigenlijk," zei Sam Cho, " is die omzet hier (Korea) altijd veelbelovend geweest, maar de boekingen verliepen via een ingewikkeld systeem van intentiebrieven. Wat er juist gebeurd is zal je wellicht nooit te horen krijgen want bij het minste onraad trekt elke Koreaan zo snel mogelijk zijn staart in." ... 'In de loop van 2000 waren er voor 100 miljoen dollar orders geboekt. KPMG – Korea had dat bekeken, en die orders zagen er goed uit. Blijkbaar had de vorige CEO (John Seo) al die bedrijven laten tekenen en andere overeenkomsten gesloten dan diegene die op papier stonden. Ze wilden waarschijnlijk pas betalen na oplevering en dat moet John in de problemen hebben gebracht want zijn bonus was gekoppeld aan resultaten. Een geboekt order dat na een maand nog niet betaald is moet afgeboekt worden. Dat is niet gebeurd omdat John wellicht bankiers ingeschakeld heeft die ten behoeve van hun klanten betaalden. Seo moet, veronderstel ik, garant gestaan hebben met zijn persoonlijke middelen en met de vele aandelen van L&H die hij later in handen zou krijgen. De banken zullen KPMG verzekerd hebben dat het geld dat door hen werd betaald, nooit teruggevraagd zou worden aan het bedrijf. Precies die verklaring schijnt niet te kloppen, want het was, zo werd mij later meegedeeld, waarschijnlijk geen onvoorwaardelijk krediet. Als de klanten na een tijd toch niet over de brug kwamen, zouden de banken hun geld wel teruggeisen.'

5.9.4. WE SPELEN VOLGENS DE REGELS...

'Dit is niet meer te redden' werd er gezegd. '... Ik steigerde en gaf nog altijd de strijd niet op. L&H was op dat moment nog recht te trekken. Ik had in januari in het Sheraton Hotel in Zaventem nog een afspraak met acht leden van de raad van bestuur van Daimler-Chrysler en Temic die onze spraaktechnologie wilden kopen. Die topmensen zouden tekenen. Vervolgens zouden ze de 300 miljoen dollar storten binnen de wettelijke termijn van drie maanden na ondertekening en nadat alle technologische componenten nog eens aan een grondig onderzoek waren onderworpen. ... Bodson¹² ging er niet op in. De deals waardoor hij er een paar weken tevoren van overtuigd was dat de zaak te redden viel, schoof hij nu aan de kant. ... Hij zat met uitgestreken gezicht achter zijn bureau maar de blik onder zijn grijzende wenkbrauwen was ijskoud. "Er zitten toch elementen in het dossier die voor jou niet zo gezond zijn. We hebben vier e-mails gevonden waar jouw naam op voorkomt, die als compromitterend beschouwd kunnen worden." zei Bodson. Als het over boekhoudkundige zaken ging,

¹² Bodson: werd de topman van L&H die het bedrijf failliet liet gaan.

dan kreeg ik net als een aantal andere mensen een kopie toegestuurd. Soms las ik die niet eens, boekhouding ging mijn verstand te boven. Zo was er een mail in verband met een LCD-deal. We moesten een aantal eisen in het contract opnemen want 'anders zou KPMG de omzet niet erkennen'. KPMG vertaalt het nu als bedrog, als het bewijs dat we hen een rad voor de ogen wilden draaien. Terwijl het bericht net aantoonde dat we het spel volgens de regels speelden, zodanig dat de omzet door KPMG kon goedgekeurd worden. Daar is toch niets verkeerd aan?...

5.9.5. DE CEL HEEFT ZIJN VOORDELEN...

Op 27 april 2001 zat Jo Lernout in de gevangenis. Tijdens zijn ondervraging werd hem onder andere volgende vraag gesteld: Wist u af van het bestaan van frauduleuze boekingen? 'Sorry, jongens. Van de boekhouding was ik niet op de hoogte. Ik tekende documenten in volle vertrouwen, zoals zoveel bedrijfsleiders. Tenslotte hadden we duur betaalde professionele revisors onder contract.'

Toch had volgens Jo Lernout het feit dat hij juist die dag in de cel zat toch zo zijn voordelen voor anderen:

'... Zoals er volgens mij sprake is van een georchestreerd¹³ faillissement, was dit ook een georchestreeerde aanhouding. Want dat we op 27 april 2001 in de cel zaten, kwam een aantal mensen zeer goed uit. In een democratie is er een duidelijke scheiding van machten. Ik geloof niet dat er iets ongrondwettelijks is gebeurd, maar er werd mij in het oor gefluisterd dat **KPMG heeft gelobbyd om ons vast te zetten**. Op 27 april was een algemene vergadering met de aandeelhouders gepland in een zaal in het bedrijvent centrum Flanders Expo in Gent. Pol en ik bezaten via de L&H – holding nog altijd 10% van de aandelen waarmee de holding op de algemene vergadering voor de afzetting van Philippe Bodson had kunnen stemmen. ... Het ontslag zou niet zonder slag of stoot zijn gebeurd. Het zou veel consternatie hebben veroorzaakt en er kon publieke deining ontstaan. Ik kan me dus voorstellen hoe KPMG tewerk is gegaan. De aanval is de beste verdediging. "Sluit ze op, anders wordt er gevochten". ... Door die manier van handelen hebben de bedrijfsrevisoren ons wel de allerlaatste kans om het bedrijf te redden ontnomen. Indien we iemand anders dan Bodson hadden kunnen aanstellen, zou de nieuwe CEO de rol van KPMG allicht meer in vraag stellen.... KPMG had er alle belang bij dat Bodson bleef. De CEO hield zich niet met het verleden bezig, zijn taak was naar de toekomst te kijken en zo bleven de revisoren buiten schot. Vermits wij in de gevangenis zaten en niet meer bij de zaken betrokken waren, was KPMG gerust. De bedrijfsrevisoren hoopten hoogstwaarschijnlijk dat het verleden afgeboekt werd, dat wij beschuldigd werden van fraude, dat L&H zou herstarten en KPMG een nieuwe opdracht zou krijgen. Eens in de gevangenis waren wij de bandieten die zagezegd hen belogen hadden en zo zou KPMG niet door de aandeelhouders vervolgd worden.'

¹³Georchestreerd: in scène gezet.

'... Gelukkig is de rol van KPMG nadien dieper onderzocht. Het waren tenslotte deze bedrijfsrevisoren die ons zegden: "doe maar jongens, jullie zijn goed bezig."...'

5.9.6. DE METAFOOR

Jo Lernout gebruikt het liefst een metafoor om uit te leggen wat er met het bedrijf gebeurde.

'... L&H was een koerswagen met twee piloten die durfden. We wonnen eerst niets en werden uitgelachen omdat de motor niet deugde en we geen geld voor benzine hadden. Geleidelijk aan verbeterde onze financiële toestand. We vonden geld voor benzine, leerden bochten nemen en wierven duurbetaalde experts aan. De experts zaten op onze achterbank en riepen: "Jullie zijn goed bezig. Wat een visie, wat een techniek! Duw dat gaspedaal maar verder in. Geef plankgas!" We begonnen de ene na de andere race te winnen en reden zelfs doorgewinterde Amerikaanse piloten uit. We reden op de duur nog alleen terwijl uitgeschakelde en jaloerse piloten langs de kant riepen: "Pak ze, ze hebben hun motor opgedreven!" Terwijl ze allemaal een opgedreven motor hadden, maar hoe bewezen we dat? Uiteindelijk werden we vanachter ons stuur gehaald, en moest er een nieuwe piloot de racewagen besturen. Door al dat gejoel haalden wij dé racepiloot bij uitstek in huis: Bodson. En wat deed die ervaren kerel? Hij knalde onze auto recht tegen de muur. Ofwel was hij een slechte piloot en dat betwijfel ik ten zeerste. Ofwel werd zijn stuur vastgehouden, een andere uitleg is er niet. De jaloerse piloten zijn er als de kippen bij om met de motor aan de haal te gaan en die in hun eigen wagen te bouwen. Om er daarna vele, vele ritten mee te winnen.

Men wou L&H niet redden, een aantal mensen en groepen hadden er belang bij dat het bedrijf failliet ging. ... Een aantal Amerikaanse bedrijven kon op die manier de hand leggen op waardevolle L&H-stukken.

5.10. HET PROCES

In september 2010 viel definitief het doek over de fraudezaak van Lernout en Hauspie.

De belangrijkste beklaagden:

- LERNOUT Jozef, Albert (zaakvoerder)
- HAUSPIE Pol, Lucien, Corneel (zaakvoerder)
- WILLAERT Nico, Camillus, Maria (topman)
- BASTIAENS Gaston, August, Johannes (topman)
- VAN AERDE William, Jean, Francois (revisor KPMG)
- DEXIA BANK BELGIË N.V.,
- DAMMEKENS Carel, Victor, Marcel. (Bestuuder)

Verdacht van:

- Valsheid in de jaarrekening door opname van fictieve omzet
- Valsheid in de jaarrekening door het boeken van waardeverminderingen in de resultatenrekening
- Valsheid in geschrifte en gebruik van valse stukken
- Emissiebedrog
- Koersmanipulatie
- Technische inbreuken jaarrekening
- Ongeoorloofde attestatie¹⁴ door commissaris-revisor
- Misbruik van voorkennis
- Bezoldiging commissaris-revisor
- Misbruik van vennootschapsgoederen
- Witwassen
- Verhindere van verificaties ten aanzien van commissaris-revisor
- Misbruik van vertrouwen
- Oplichting

Daarnaast zitten er nog enkele externe partijen in het beklagdenbankje. Bij het proces zijn rond de 90 advocaten betrokken, ook namens civiele eisers zoals de 13.000 aandeelhouders die een 300 miljoen euro schadevergoeding eisen. Deze civiele eisers kunnen hun claims echter pas in rechte indienen als de partijen door de strafrechter zijn veroordeeld.

Een Koreaanse bandopname speelt een belangrijke rol in het proces. Op de band geeft Pol Hauspie ook nog eens toe dat de constructie met de LDC's 'een stap te ver' was. Hij gaf daarbij als motivering: *"Gaston Bastiaens haalde zijn cijfers niet toen we aan het spreken waren met investeerders. We konden zijn druk niet weerstaan."*

¹⁴ Attestatie: uitreiken van een getuigschrift

Het openbaar ministerie gooide tijdens het proces volgend verhaal in de strijd:

“Een Koreaan van een bedrijf waar L&H ‘zaken’ mee deed voelde nattigheid en wilde verhaal halen in leper. L&H nam zijn bedrijf over en ontmantelde dat geheel. In het najaar van 2000, toen de mediastorm was opgestoken, kwamen journalisten naar Korea om de zaak te onderzoeken. Onder leiding van Bastiaens werd toen een toneelstuk opgevoerd: de lege kantoorverdieping werd een middag ingenomen door figuranten. Toen de journalisten en analisten verdwenen waren, keerden de figuranten terug naar huis. ‘*You are my star*’ mailde Bastiaens nadien aan de Koreaanse medewerker die het toneelstuk in scène had gezet.” (Micha Kat, 2010)

Alle volgende feiten en bevindingen worden weergegeven zoals opgenomen in het arrest van 20 september 2010 dat werd opgemaakt tijdens het proces.

5.10.1.DE WERKELIJKE FEITEN UIT HET ARREST

Er wordt de deskundigen een “schrijnend gebrek aan onpartijdigheid” verweten, gesteund op volgende elementen :

- het deskundigenonderzoek zou er op gericht zijn om de eigen vennootschap/ werkgever van een tweetal deskundigen, namelijk de CVBA Ernst & Young Bedrijfsrevisoren, buiten schot te houden; de voornoemde CVBA is bovendien een rechtstreekse concurrent van de beklaagde KPMG
- een algemene partijdige werkwijze en vooringenomenheid ten aanzien van de beklaagde KPMG

Wat betreft de middelen gebaseerd op een beweerde schending van het beroepsgeheim door de deskundigen:

Er wordt door verschillende beklaagden voorgehouden dat de deskundigen zich hebben gesteund op elementen, onderworpen aan het beroepsgeheim.

Tijdens het gerechtelijk onderzoek werden bij KPMG onder meer elektronische bestanden in beslag genomen. Sommige van deze elektronische bestanden bevatten een aantal documenten, die betrekking hadden op andere cliënten dan de NV LHSP alsook documenten die betrekking hadden of konden hebben op de relatie tussen KPMG en haar raadsleden.

Pogingen om deze bestanden te “zuiveren” van informatie, gedekt door het beroepsgeheim, mislukten.

Op pagina 35 vermeld ik dat door het onderzoek van justitie aan het licht is gekomen dat de drie Koreanen die een bezoek zouden gebracht hebben aan leper helemaal niet bestonden. In het arrest komen dan ook deze feiten aan het licht:

Pol Hauspie verklaarde dat:

- er in realiteit nooit drie Koreaanse investeerders zijn geweest en dat hij op dit punt KPMG opzettelijk heeft misleid;
- het op zijn vraag en die van Nico Willaert is geweest dat JuChulSeo drie Koreanen had aangezocht wiens naam werd opgegeven als zijnde de echte investeerders;
- Jo Lernout, Nico Willaert, Gaston Bastiaens en Tony Snauwaert op de hoogte waren van de echte toedracht van deze zaak;
- het mogelijk is dat hij betrokken was in de beslissing, na overleg met Gaston Bastiaens, om het saldo van 5.000.000 USD op de rekening van LDS Korea terug te storten aan JuChulSeo.

5.10.2.VEROORDELINGEN

Jo Lernout, Pol Hauspie en Nico Willaert

De raad van bestuur van de NV LHSP werd duidelijk gedomineerd (en vaak zelfs buiten spel gezet) door de beklaagden Jozef Lernout, Pol Hauspie en Nico Willaert (en Gaston Bastiaens, doch deze laatste wordt evenwel niet vervolgd voor de feiten).

Daarnaast zijn er evenmin aanwijzingen dat de beklaagden Lernout, Hauspie en Willaert de intentie zouden gehad hebben om aan KPMG een hogere bezoldiging toe te kennen dan deze die vooraf door de algemene vergadering was vastgesteld voor de uitvoering van het wettelijk mandaat. Er zijn geen aanwijzingen dat de feiten wetens en willens werden gepleegd. Jo Lernout en Pol Hauspie zouden de fraude gepleegd hebben 'om tijd te winnen, waarbinnen de technologie zou kunnen worden vervolmaakt en dat ze er bovendien geen persoonlijk voordeel aan gehad zou hebben.'

Jo Lernout: 'Het Hof veroordeelt de beklaagde Jozef Lernout wegens de hierboven bewezen verklaarde feiten samen tot een gevangenisstraf van VIJF JAAR en tot een geldboete van 5.000 / 40,3399, vermeerderd met negentienhonderd negentig opdecimes, aldus gebracht op 24.789,35 EUR.

Zegt dat bij gebrek aan betaling binnen de wettelijke termijn de opgelegde geldboete van 24.789,35 EUR zal kunnen vervangen worden door een vervangende gevangenisstraf van 3 maanden. Zegt dat aan de beklaagde Jozef Lernout een proeftijd wordt toegestaan door de tenuitvoerlegging van twee jaar van de opgelegde gevangenisstraf van vijf jaar uitte stellen voor de duur van VIJF jaar te rekenen vanaf heden, welk uitstel van rechtswege zal herroepen worden zo de beklaagde gedurende de proeftijd een nieuw misdrijf pleegt dat een veroordeling tot een criminele straf of hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden zonder uitstel tot gevolg heeft, onverminderd de mogelijkheid tot herroeping zo de beklaagde gedurende de proeftijd een nieuw misdrijf pleegt dat veroordeling tot een

effectieve hoofdgevangenisstraf van tenminste een maand en ten hoogste zes maanden ten gevolge heeft gehad.'

Pol Hauspie: 'Het Hof veroordeelt de beklaagde Pol Hauspie wegens de hierboven bewezen verklaarde feiten samen tot een gevangenisstraf van VIJF JAAR en tot een geldboete van 5.000 / 40,3399, vermeerderd met negentienhonderd negentig opdecimes, aldus gebracht op 24.789,35 EUR.

Zegt dat bij gebrek aan betaling binnen de wettelijke termijn de opgelegde geldboete van 24.789,35 EUR zal kunnen vervangen worden door een vervangende gevangenisstraf van 3 maanden. Zegt dat aan de beklaagde Pol Hauspie een proeftijd wordt toegestaan door de tenuitvoerlegging van twee jaar van de opgelegde gevangenisstraf van vijf jaar uitte stellen voor de duur van VIJF jaar te rekenen vanaf heden, welk uitstel van rechtswege zal herroepen worden zo de beklaagde gedurende de proeftijd een nieuw misdrijf pleegt dat een veroordeling tot een criminele straf of hoofdgevangenisstraf van meer dan zes maanden zonder uitstel tot gevolg heeft, onverminderd de mogelijkheid tot herroeping zo de beklaagde gedurende de proeftijd een nieuw misdrijf pleegt dat veroordeling tot een effectieve hoofdgevangenisstraf van tenminste een maand en ten hoogste zes maanden ten gevolge heeft gehad.'

Nico Willaert: 'Het Hof veroordeelt dienvolgens de beklaagde Nico Willaert wegens de hierboven bewezen verklaarde feiten samen tot een gevangenisstraf van VIJF JAAR en tot een geldboete van 5.000 / 40,3399,vermeerderd met negentienhonderd negentig opdecimes, aldus gebracht op 24.789,35 EUR.

Zegt dat bij gebrek aan betaling binnen de wettelijke termijn de opgelegde geldboete van 24.789,35 EUR zal kunnen vervangen worden door een vervangende gevangenisstraf van 3 maanden.'

Carel Dammekens

Hoger werd geoordeeld dat de ten laste gelegde feiten ten deze een onachtzaamheidsmisdrijf uitmaken, niet wetens en willens gepleegd, wat strafbare deelneming in hoofde van de beklaagde Dammekens uitsluit.

De beklaagde Dammekens Carel dient derhalve te worden ontslagen van rechtsvervolging uit hoofde van de hem ten laste gelegde feiten.

Het hof is van oordeel dat deze feiten passend worden beteugeld door het opleggen van een gevangenisstraf en een geldboete zoals hierna bepaald. Deze straffen zullen hopelijk meebrengen dat beklaagde Carel Dammekens zich in de toekomst meer weerbaar zal opstellen en zich niet meer zal laten verleiden tot het plegen van misdrijven.

Aan deze beklaagde mag evenwel de gunst van het gewoon uitstel van tenuitvoerlegging van de op te leggen gevangenisstraf worden verleend, zoals hierna bepaald.

'Het Hof veroordeelt de beklaagde Carel Dammekens wegens de hierboven bewezen verklaarde feiten samen tot een gevangenisstraf van ZES MAANDEN en tot een geldboete van 100 / 40,3399, vermeerderd met negentienhonderd negentig opdecimes, aldus gebracht op 495,78 EUR. Zegt dat bij gebrek aan betaling binnen de wettelijke termijn de opgelegde geldboete van 495,78 EUR zal kunnen vervangen worden door een vervangende gevangenisstraf van 3 maanden.'

Gaston Bastiaens

Gaston Bastiaens was zich dan ook maar al te goed bewust van de misdrijven waaraan hij deelnam in de mate zoals elders in het arrest omschreven. Hij schrok er niet voor terug de leden van de Raad van Bestuur van de NV LHSP, de commissaris – revisor en de beursinstanties tendentieuze en onjuiste informatie te verschaffen over de financiële- en vermogenstoestand van de onderneming.

Tekenend voor het gebrek aan normbesef in hoofde van Gaston Bastiaens is dat hij einde 1999 actief deelnam aan het opzetten van een frauduleuze financiële constructie om te vermijden dat de NV LHSP zeer aanzienlijke waardeverminderingen had moeten boeken op openstaande licentievergoedingen.

Het hof is van oordeel dat deze feiten passend worden beteugeld door het opleggen van een hoofdgevangenisstraf en een geldboete zoals hierna bepaald. Deze straffen zullende beklaagde hopelijk voldoende verantwoordelijkheidsbesef bijbrengen en hem ertoe aanzetten zich niet meer aan dergelijke feiten schuldig te maken. Aan deze beklaagde mag evenwel de gunst van het gewoon uitstel van tenuitvoerlegging van een deel van de op te leggen gevangenisstraf worden verleend, zoals hierna bepaald.

'Het Hof veroordeelt dienvolgens de beklaagde Gaston Bastiaens wegens de hierboven bewezen verklaarde feiten samen tot een gevangenisstraf van VIJF JAAR en tot een geldboete van 1.000 / 40,3399, vermeerderd met negentienhonderd negentigopdecimes, aldus gebracht op 4.957,87 EUR. Zegt dat bij gebrek aan betaling binnen de wettelijke termijn de opgelegde geldboete van 4.957,87 EUR zal kunnen vervangen worden door een vervangende gevangenisstraf van 3 maanden.'

William Van Aerde

Uit het gerechtelijk onderzoek is gebleken dat de beklaagde Van Aerde in zijn hoedanigheid van commissaris-revisor van de NV LHSP grovelijk werd misleid door het management van de NV LHSP. Hoewel het hof tot de conclusie is gekomen dat de meeste feiten, deze beklaagde ten laste gelegd, niet bewezen zijn en hij zijn taak van commissaris-revisor meestal op een correcte wijze heeft vervuld, werd evenwel vastgesteld dat hij onzorgvuldig is geweest bij de controle van enkele boekhoudkundige gegevens die hem ter kennis waren, minstens dienden te zijn.

Het Hof is van oordeel dat deze feiten afdoende worden beteugeld door het opleggen van een geldboete zoals hierna bepaald. Er mag worden aangenomen dat de huidige veroordeling deze beklaagde zal aanzetten zich aan dergelijke feiten niet meer schuldig te maken.

'Het Hof veroordeelt de beklaagde William Van Aerde wegens de hierboven bewezen verklaarde feiten samen tot een geldboete van 500 / 40,3399, vermeerderd met negentienhonderd negentig opdecimes, aldus gebracht op 2.478,93 EUR. Zegt dat bij gebrek aan betaling binnen de wettelijke termijn de opgelegde geldboete van 2.478,93 EUR zal kunnen vervangen worden door een vervangende gevangenisstraf van 3 maanden.'

Deze veroordeling treft enkel William Van Aerde en niet de onderneming KPMG. Hij werd onafhankelijk van de onderneming veroordeeld.

*'Hoe dan ook kan uit het strafdossier en de behandeling van de zaak ter terechtzitting **niet** worden besloten dat de commissaris-revisor **opzettelijk** meewerkte aan het vervalsen van de jaarrekening door deze goed te keuren.'*

KPMG

Algemeen overzicht van de handelingen/gedragingen die de beklaagden KPMG strafrechtelijk worden verweten:

Het openbaar ministerie is van mening dat de volgende gegevens uit het strafdossier er op wijzen dat de beklaagden KPMG wetens en willens aan het plegen van valsheid in de jaarrekening en valsheid in private geschriften hebben meegewerkt:

- *De beklaagden zouden tijdens het uitvoeren van de audit concrete aanwijzingen van fraude hebben vastgesteld en toch de jaarrekening zonder voorbehoud hebben goedgekeurd, waardoor zij niet enkel tekort schoten in hun taak maar daardoor ook bewust meewerkten aan de misleiding van het publiek.*

Dit zou, aldus nog steeds volgens het openbaar ministerie, ondermeer blijken uit de volgende gegevens: o.a

- de commissaris-revisor zou terughoudend zijn geweest bij het uitvoeren van efficiënt controlewerkzaamheden
- het feit dat het KPMG bekend was dat er bij de NV LHSP een zeer gebrekkige interne controle bestond en het feit dat KPMG de NV LHSP zelf als een risicoklant beschouwde
- KPMG zou er kennis van gehad hebben dat de formele waarderingsregels niet gerespecteerd werden
- KPMG zou geweten hebben dat de uiteindelijk geboekte waardeverminderingen manifest onredelijk waren

Standpunt van het openbaar ministerie

Het openbaar ministerie verwijt de beklaagden KPMG bij de controle van de jaarrekening vaak ten onrechte te hebben gesteund op bevestigingsbrieven van de bedrijfsleiding van de NV LHSP, dit terwijl:

- 1) uit de eigen werkdocumenten van de beklaagden vaststellingen bleken die in strijd waren met door het management getekende bevestigingen,
- 2) het KPMG bekend was dat beklaagde Dammekens onder druk stond van beklaagde Gaston Bastiaens om aan “creatief boekhouden” te doen,
- 3) deze bevestigingen werden ondertekend met de woorden “to the best of his knowledge” (vrije vertaling: naar best weten),
- 4) de bevestigingsbrieven door de bedrijfsrevisor zelf werden opgesteld,
- 5) de managementbevestigingen slechts een zeer beperkte auditbewijskracht hebben en de bedrijfsrevisor geenszins ontslaan van zijn verantwoordelijkheid zich zelfstandig een oordeel te vormen over het getrouw beeld van de jaarrekening.

Het openbaar ministerie houdt voor dat de werkpapieren van KPMG “meermaals werden gemanipuleerd en gezuiverd en dit met de bedoeling om ‘vervelende’ documenten te verwijderen.

‘Een lijst van vervallen vorderingen van de onderneming waarvoor geen volledige waardevermindering werd aangelegd werd door KPMG nagekeken. KPMG besprak de individuele vorderingen met het management. De beoordeling door het management van de openstaande vorderingen waarvoor geen waardevermindering werd aangelegd en de evaluatie van de commerciële relatie met deze klanten bleek bevredigend en KPMG besloot dat er geen materieel risico op oninbaarheid bestaat. KPMG heeft de lijst van de openstaande vorderingen ter kennis gebracht van het auditcomité van de onderneming en heeft formele verklaringen ontvangen ter bevestiging van de beoordeling door het management. Gebaseerd op de beschikbare informatie besluit KPMG dat deze vorderingen inbaar zijn.’

Het openbaar ministerie besluit dat er weliswaar een gebrek aan efficiënte communicatie was tussen KPMG, het management van de NV LHSP en het auditcomité doch dat er ook in hoofde van de leden van het auditcomité geen transparantie was in de communicatie.

KPMG werd vrijgesteld van alle beschuldigingen.

Dexia Bank

‘Het Hof verklaart voor het overige de feiten, deze beklaagde ten laste gelegd, niet bewezen en ontslaat de voornoemde beklaagde ter zake van rechtsvervolgning.’

De valsheid in de jaarrekening

'De beklaagden Jo Lernout, Pol Hauspie, Nico Willaert, Gaston Bastiaens, Carel Dammekens, KPMG, William Van Aerde en de NV LHSP worden als dader/mededader vervolgd wegens valsheid in de enkelvoudige jaarrekening van 1999 (A.II.1) en in de geconsolideerde jaarrekening van 1999, namelijk met de bedoeling om, "onder meer", de koers van het aandeel NV LHSP te doen stijgen, minstens handhaven, in deze respectieve jaarrekeningen substantiële waardeverminderingen op handelsvorderingen, gaande van 25% tot 100%, ten aanzien van de nader in de dagvaarding gespecificeerde klanten niette hebben opgenomen.

Deze feiten zouden volgens de dagvaarding zijn gepleegd te leper in de periode van 07.05.2000 (datum ter inzage leggen van de jaarrekening) tot en met 31.05.2000 op verschillende tijdstippen.'

6. EEN ANDERE FRAUDEZAAK MET BIG 4

6.1. AHOLD

Tussen 1998 en 2003 telde Ahold **meer dan 40 miljard euro** omzet te veel mee in de jaarcijfers. Het grootste deel van dit bedrag is toe te schrijven aan onterechte consolidaties van joint ventures waarin Ahold niet de zeggenschap had. Daarnaast werd er voor bijna een miljard dollar gefraudeerd bij dochter US Foodservice en voor 500 miljoen bij een joint venture in Latijns-Amerika. Tenslotte vond boekhoudfraude plaats doordat belangrijke financiële verplichtingen niet in de jaarrekeningen werden opgenomen.

Het meest opmerkelijke facet van deze fraude is de op het eerste zicht redelijk probleemloze wijze waarop Ahold de continuïteit heeft kunnen veiligstellen. Kern van de operatie 'save Ahold' werd het uit de wind houden van huisaccountant Deloitte. Als Ahold Deloitte zou laten vallen zou het zonder accountant komen te zitten. Welke bank geeft een megakrediet aan een concern zonder accountant? Vanuit deze strategische keuze in het begin van het schandaal zou Ahold Deloitte ook in de jaren daarna in bescherming blijven nemen en blijven inhuren als de externe accountant. Aldus werd er een constructie bedacht waarin de accountants niet als *daders* werden gepresenteerd, maar als *slachtoffers*. Dat gebeurde door het hele schandaal te concentreren op slechts één aspect ervan: de sideletters die 'voor de accountants verborgen zouden zijn gehouden'.

6.1.1. DE FRAUDETECHNIEKEN

De Ahold-boekhoudfraude omvat drie onderdelen: de consolidatie van joint ventures waarin Ahold geen beslissende zeggenschap had die werd 'geforceerd' via de sideletters, de fraude bij US Foodservice waar inkoopkortingen van leveranciers, die deels fictief waren, werden opgevoerd als omzet en het verzwijgen in de jaarstukken van allerlei verplichtingen aan joint venture-partners in Latijns-Amerika en Europa. (Kat, 2010)

BESLUIT

De auditor is de dag van vandaag onmisbaar voor het bevestigen van het getrouw beeld en de continuïteit van een jaarrekening. De revisor wordt meer en meer geconfronteerd met fraude. Het oordeel van een revisor is van heel groot belang voor toekomstige investeerders. De revisor opereert dan ook met volledige onafhankelijkheid.

De revisor voert de controle uit in vier fasen en doet dit door gebruik te maken van verschillende audittesten. Daarnaast beschikt deze ook nog over verschillende vormen van bewijsmateriaal. Om de controle ordelijk te laten verlopen maakt de revisor gebruik van werkpapieren. Op deze papieren noteert hij al zijn bevindingen en zijn eventuele correcties.

De hoofdtaak van een revisor is de controle van de jaarrekening. Maar daarnaast is deze ook inzetbaar voor de omzetting van vennootschappen, quasi-inbreng, inbreng in natura enzovoort.

En toch is de revisor niet altijd even oprecht als deze zelf beweert! De case van Lernout & Hauspie maakte dit meer dan duidelijk. Soms raakt de revisor toch persoonlijk betrokken bij de fraude en kan deze er voordeel uithalen om naar de buitenwereld toe de onderneming een goedkeurende verklaring te geven zodat de fraude niet aan het licht zal komen. Wat er destijds werkelijk gebeurd is bij L&H en wie er effectief een aandeel heeft in deze fraude zal niemand ooit te weten komen. Maakte KPMG werkelijk deel uit van de fraudeconstructie? Hierover zal iedereen een eigen mening hebben. Maar wie kan de gewone mens nog vertrouwen, als zelfs de revisor je een verkeerd beeld van de werkelijkheid geeft?

BIJLAGEN

Bijlage 1: Confirmatiebrieven

Bijlage 2: Controleprogramma

Bijlage 3: Controletolerantie

Bijlage 4: Verslag inbreng in natura

BIBLIOGRAFIE

Boeken:

De Beelde, I. (2008). *Financiële audit*. Gent: Academia Press.

Dries, R., Van Brussel, L. & Willekens, M. (2001). *Handboek auditing*.

Van Vlaenderen, D. & Van Loocke, T. (2008). *Externe controle in de praktijk*. (3^e druk). Antwerpen: De Boeck.

Kat, M. (2010). *Boekhoudfraude*. Nederland: Belfra Publisher forSuccess.

Joris, F. (2005). *Jo Lernout: Mijn verhaal*. Antwerpen: Houtekiet.

Brochures:

Brochure BIBF

Internet:

Normen. (2003). Beschikbaar op 4 mei 2011, van http://www.ibrire.be/ned/normen_nieuwenormen.aspx

Arresten L&H. Beschikbaar op 25 maart 2011 van http://www.juridat.be/beroep/gent/images/arrest_H_L.pdf

De artikels van P-magazine zijn niet meer terug te vinden. De tekst komt uit het boek 'Boekhoudfraude' van Micha Kat.

Cartoon L&H. (2000). Beschikbaar op 8 mei 2011, van <http://www.presscartoon.com/nl/cartoonists/44/cartoons/1007>

KPMG was adviseur van L&H, niet de controleur. (2008). Beschikbaar op 25 maart 2011 van https://standaard.typepad.com/lh_proces/

Wetteksten:

Controlenormen: Norm 1.3 Doelstellingen financiële audit. (2006). Beschikbaar op 8 mei 2011 van http://www.ibr-ire.be/ned/normen_nieuwenormen.aspx

Wet van 22 juli 1953 artikel 5: voorwaarden om bedrijfsrevisor te worden. (2007). Beschikbaar op 8 mei 2011 van http://www.ibr-ire.be/ned/revisor_wet1953.aspx